CONVORBIRI LITERARE.

ANUL XIV.

1 Aprilie 1880 — 1 Martie 1881.

Redactor: *Iacob Negruzzi.*

Iaşi 1881
TIPOGRAFIA NAŢIONALA STRADA ALECSANDRI.

Anul XIV. — No. 11. 1 Fevruarie 1881.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

SCRISOAREA INTAIA.

Când cu gene ostenite sara suflu 'n luminare,
Doar ciasornicul urmează lung'a timpului cărare
Căci perdelele'ntr'o parte când le dai, şi in odae
Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpae,
Ea din noaptea amintirii o vecie'ntreagă scoate
De dureri, pe care insă le simţim ca'n vis pe toate.

Lună tu, stăpân' a mării, pe a lumii boltă luneci
Şi gândirilor dând viaţă, suferinţele intuneci.
Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară,
Şi câţi codri-ascund in umbră strălucire de isvoară,
Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când pluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate!
Câte ţermuri inflorite, ce palate şi cetăţi,
Străbătute de-al tău farmec ţie singură-ţi arăţi!
Şi in câte mii de case lin pătruns-ai prin fereşti,
Câte frunţi pline de gânduri, gânditoare le priveşti!
Vezi pe-un rege ce 'mpânzeşte globu 'n planuri pe un veac,
Când la ziua cea de mâne abia cuget'un sărac...
Deşi trepte osebite le-au eşit din urna sorţii
Deopotrivă-i stăpâneşte raza ta şi geniul morţii;
La acelaş şir de patimi deopotrivă fiind robi,
Fie slabi, fie puternici, fie genii ori neghiobi!

Unul caută 'n oglindă, de'şi buclează al său păr;
Altul caută in lume şi in vreme adevăr,
De pe galbenele file el adună mii de coji,
A lor nume trecătoare le insamnă pe răboj;
Eară altu 'mparte lumea de pe scândura tărăbii
Socotind cât aur marea poartă'n negrele-i corăbii;
Ear colo bătrânul dascăl cu-a lui haină roasă'n coate
Intr'un calcul fără capăt tot socoate şi socoate
Şi de frig la piept şi'nchee tremurând halatul vechiu
Işi infundă gâtu 'n guler şi bumbacul in urechi,
Uscăţiv aşa cum este, gârbovit şi de nimic,
Universul fără margini e in degetul lui mic;
Căci sub frunte-i viitorul şi trecutul se incheagă
Noaptea-adânc'a veciniciei el in şiruri o desleagă;
Precum Atlas in vechime sprijinea ceriul pe umăr
Aşa el sprijină lumea şi vecia intr'un număr.

Pe când luna străluceşte peste-a tomurilor bracuri
Intr'o clipă-l poartă gândul indărăt cu mii de veacuri,
La 'nceput pe când fiinţă nu era nici nefiinţă,
Pe când totul era lipsă de viaţă şi voinţă,
Când nu s'ascundea nimica, deşi tot era ascuns...
Când pătruns de sine insuş odihnea cel nepătruns.
Fù prăpastie? genune? Fù noian intins de apă?
N'a fost lume pricepută şi nici minte s'o priceapă,
Căci era un intunerec ca o mare făr' o rază,
Dar nici de văzut nu fuse şi nici ochiu care s'o vază.
Umbra celor nefăcute nu'ncepuse-a se desface
Şi in sine impăcată stăpânea eterna pace!..
Dar deodat'un punct se mişcă... cel intâiu şi singur; Eată-l
Cum din chaos face mumă, eară el devine Tatăl...

Punctu-acela de mişcare mult mai slab ca boaba spumii
E stăpânul fără margini peste marginile lumii...
Deatunci negura eternă se desface in făşii
De atunci resare lumea, lună, soare şi stihii...
De atunci şi până astăzi colonii de lumi pierdute
Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute
Şi in roiuri luminoase isvorind din infinit,
Sunt atrase in viaţă de un dor nemărginit.
Ear in lumea asta mare, noi copii ai lumii mici,
Facem pe pămêntul nostru muşunoae de furnici;
Microscopice popoare, regi, oşteni şi invĕţaţi
Ne uccedem generaţii şi ne credem minunaţi.
Muşti de-o zi pe-o lume mică de se mĕsură cu cotul
In acea nemărginire ne'nvĕrtim uitând cu totul
Cumcă lumea asta 'ntreagă e o clipă suspendată,
Că 'ndărătu-i şi 'nainte-i intuneric se arată.
Precum pulberea se joacă in imperiul unei raze,
Mii de fire viorie ce cu raza incetează,
Astfel, intr'a vecinicici noapte pururea adâncă,
Avem clipa, avem raza, care tot mai ţine încă...
Cum s'o stinge, totul piere; ca o umbră 'n intuneric
Căci e vis al nefiinţii universul cel chimeric...

In present cugetătorul nu-şi opreşte a sa minte,
Ci 'ntr'o clipă gându 'l duce mii de veacuri inainte,
Soarele ce azi e mândru el ĕl vede trist şi roş
Cum se 'nchide ca o rană printre nori intunecoşi,
Cum planeţii toţi ingheaţă şi s'asvĕrl rebeli in spaţiu
Ei, din frĕnele luminii şi ai soarelui scăpaţi
Ear catapeteasma lumii in adânc s'au inegrit
Ca şi frunzele de toamnă toate stelele-au perit.
Timpul mort şi 'ntinde trupul şi devine vecinicie
Căci nimic nu se intâmplă in intinderea pustie
Şi in noaptea nefiinţii totul cade, totul tace,
Căci in sine impăcată reincep' eterna pace...
. . . .

Incepend la talpa insaşi a mulţimii omeneşti
Şi suind in susul scării păn' la frunţile crăeşti,
De a vieţii *lor* enigmă ĕi vedem pe toţi munciţi
Făr' a şti să spunem care ar fi mai nenorociţi...
Unul e in toţi, tot astfel precum *una* e in toate;
De asupra tuturora se ridică cine poate,
Pe când alţii stând in umbră şi cu inima smerită
Neştiuţi se pierd in taină ca şi spuma nezărită
Ce-o să-i pese soartei oarbe ce vor *ei* sau ce gândesc...?
Ca şi vêntu'n valuri trece peste traiul omenesc.

Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l...
Ce-o să aibă din acestea pentru el, bĕtrânul dascăl?
Nemurire se va zice. Este drept că viaţa 'ntreagă,
Ca şi edera de-un arbor, de-o idee i se leagă
„De-oiu murì—işi zice'n sine—al meu nume o să-l poarte
„Secolii din gură'n gură şi l'or duce mai departe
„De a pururi, pretutindeni in ungherul unor creeri
„Şi-or găsì, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri!
O sermane! ţii tu minte câte'n lume-ai auzit,
Ce-ţi trecù pe dinainte, câte singur ai vorbit?
Prea puţin. De ici, de colo de imagine-o fĕşie
Vre o umbră de gândire, ori un petec de hârtie,
Şi când propria ta viaţă singur n'o ştii pe de rost,
O să-şi bată alţii capul s'o pĕtrunză cum a fost?
Poate vr'un pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,
Pintre tomuri brăcuite aşezat şi el, un brac,
Aticismul limbii tale o să-l pună la cântari,
Colbul ridicat din carte-ţi l'o sufla din ochelari,
Şi te-o stringe'n douĕ şiruri, aşezându-te la coadă,
In vr'o notă prizărită sub o pagină neroadă.

Poţi zidì o lume 'ntreagă, poţi s'o sfărimi... ori ce-ai spune,
Peste toate o lopată de ţĕrină se depune.
Mâna care-au dorit sceptrul universului şi gânduri
Ce-au cuprins tot universul incap bine 'n patru scânduri...
Or să vie pe-a ta urmă in convoiu de'nmormêntare,
Splendind ca o ironie, cu priviri nepăsătoare...
Ear deasupra tuturora va vorbì vr'un mititel,
Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el.

Sub a numelui tĕu umbră. Eată tot ce te aşteaptă,
Ba să vezi... posteritatea este ăncă şi mai dreaptă.

Neputĕnd să te ajungă, crezi c'or vrea să te admire?
Ei vor aplauda de sigur biografia subţire,
Care s'o'ncerca s'arĕte că n'ai fost vr'un lucru mare,
C'ai fost om cum sunt şi dĕnşii... Măgulit e fiecare
Că n'ai fost mai mult ca dĕnsul. Şi prostatecele nări
Şi le umflă ori şi cine in savante adunări
Cănd de bine se vorbeşte. S'a'nţeles de mai nainte'
C'o ironică grimasă să te laude 'n cuvinte.
Astfel incăput pe măna a ori cărui te va drege
Rĕle-or zice că sunt toate căte nu vor inţelege...
Dar afară de acestea, vor căta vieţii tale
Să-i găsească pete multe, rĕutăţi şi mici scandale,
Astea toate te apropie de dĕnşii... Nu lumina
Ce in lume-ai revĕrsat-o, ci pĕcatele şi vina,
Oboseala, slabiciunea, toate rĕlele ce sunt
Intr'un mod fatal legate de o mănă de pămĕnt,
Toate micele mizerii unui suflet chinuit
Mult mai mult ĕi va atrage decăt tot ce ai gändit.
. . . .

Intre ziduri, pintre arbori ce se scutură de floare,
Cum revarsă luna plină liniştita ei splendoare,
Şi din noaptea amintirii mii de doruri ea ne scoate;
Amorţită li-i durerea, le simţim ca'n vis pe toate,
Căci in propria-ne lume ea deschide poarta'ntrării
Şi ridică mii de umbre după stinsul luminării...
Mii pustiuri scănteiază sub lumina ta fecioară
Şi căţi codri-ascund in umbră strălucire de isvoare!
Peste căte mii de valuri stăpănirea ta străbate
Cănd pluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate,
Şi pe toţi ce'n astă lume sunt supuşi puterii sorţii,
Deopotrivă-i stăpăneşte raza ta şi geniul morţii!

M. Eminescu.

CORESPONDENŢA

dintre d-nii Vasile Alecsandri si Ion Ghica.

VII.

Iubite amice,

Tu ştii ca şi mine că a fost un timp cănd trebuea mare indrăzneală şi abnegaţiune unui român ca să cugete naţionalitate şi libertate; pentru aceasta ĕi trebuea mai intăi să renunţe la ori ce favoare, la ori ce solicitudine, la ori ce dreptate chiar din partea guvernului, să inchee pact cu persecuţiunile, cu exilul şi cu proscripţiunea; să lase ori ce speranţă;—fericit acela care-şi putea conserva afecţiunile familiei, căci pănă acolo mergea goana incontra acelor care indrăzneau să easă din rănduri. Acei care se hotăreau să vorbească sau să scrie despre drepturile romănilor, despre viitorul şi despre speranţele lor, să pomenească măcar de desfiinţarea robiei, de improprietărirea clăcaşilor, de incetarea protectoratului, de recuperarea autonomiei, de unirea Moldovei cu Valachia, să critice nedreptăţile şi prevaricaţiunile in justiţie şi in administraţie, trebueau să se ducă peste ţeri şi peste mări, să se ascundă şi să-şi schimbe numele, căci altfel să espuneau a fi trimişi să-şi spăsească sentimentele şi indrăzneala in vre-o temniţă sau cel puţin in vre-o mănăstire. Noi am apucat timpuri grele, pe cănd Cămpineanu, Mitică Filipescu, Niculae Bălcescu, se pocăeau la Plumbuita,

la Snagov, la Mărgineni şi in ocnile de la Telega, topindu-şi sănătatea şi averea.

Acum lucrurile s'au schimbat. A striga pe toate tonurile, cu vreme şi fără vreme, din gură şi din condeiu *patrie*, *libertate*, *egalitate*, *independenţă;* a incrimina şi a batjocorì pe acei care nu trec peste marginile moderaţiunii, a bunei cuviinţi şi a modestiei, a acuza de trădători pe oamenii cei mai devotaţi binelui ţerei, a-i trata in mod ireverenţios, a-i lovì şi a-i insulta, nu numai că nu este periculos, dar este glorios şi chiar bănos. Apoi când invăpăerea patriotică trece peste fruntarii, peste Carpaţi sau peste Hem, ea dă drepturi netăgăduite la sinecuri bine plătite, la misiuni cunoscute sau necunoscute in buget.

Ceea ce era pagubă odinioară a devenit speculă şi profit şi numĕrul infocaţilor creşte in proporţiune cu incurajarea ce găsesc şi de la public şi de la guvern Lac să fie, broaşte multe! zice proverbul; persecutările şi invectivele au remas partea acelora care nu se sue pe streşină ca să strige la patriotism sau care nu se asociază cu acei care practică calomnia şi injuria in favoarea vreunui partid colorat şi asupra acelor care s'ar mulţămì cu mai puţină ostentaţiune, cu mai puţină fanfaronadă şi cu ceva mai multă incurajare dată literelor ştiinţii şi artelor, ceea ce ne ar face să aducem şi noi contingentul nostru la opera cea mare a civilisaţiunii şi ne-ar da drept la recunoştinţa naţiunilor celor mari mai mult poate decât vitejia soldaţilor noştri şi sporiri de teritoriu.

Peste douĕzeci, cincizeci, o sută de ani poate că s'or găsì publicişti şi istorici care să arĕte generaţiilor viitoare in ce parte a fost mai multă şi mai adevĕrată iubire de ţară şi să le indice drumul cel adevĕrat ce trebue să urmeze; până atunci insă meritul şi gloria vor fi partea sbierătorilor şi dibacilor şi primejdia este mare.

Patrioţii infocaţi nu aşteaptă judecata istoriei, tari de sprijinul ce găsesc in opinia publică cea ameţită şi rătăcită şi in partisanii ce-şi fac prin fel de fel de mijloace, îşi apropriază toate faptele cele mari şi frumoase ale naţiunii, se proclamă oameni mari, işi pun lauri pe frunte şi cer să fie adoraţi.

„Revoluţia bărbată-mio!“

zicea o cocoană când vorbea de revoluţia din 1848. Eroul cu mantaua albă nu voea să recunoască că acea resculare, acel strigăt de durere şi de indignare al naţiunii era opera unei lucrări stăruitoare de mai multe generaţiuni; in ingâmfarea lui credea că inainte de dĕnsul nimic nu fusese şi data România şi Românismul numai de la venirea sa pe pămĕnt. Inainte de dĕnsul nici limbă, nici naţiune nu esista int'acest colţ al lumii, el lumina şi patriotismul; afară de el numai intuneric şi trădare! Işi atribuea şi-şi apropria toate evenimentele politice in general, şi revoluţia de 1848 in special, dar in elasticitatea sa de convicţiuni trata acel mare şi generos act al Românilor de uneltire diavolească ori de câte ori trebile nu-i mergeau bine şi pe unii din articulii programei naţiunii ĕi atribuea unei negre tradări şi unei ţeseturi infernale in care incurca şi incrimina pe Românii cei mai ageri, pe acei a

căror viaţă fusese un şir neintrerupt de sacrificii şi de devotament.

Astăzi partidele strigă in gura mare şi fără ruşine.

„Noi şi numai noi ne iubim ţara!"

„Noi şi numai noi i-am dat libertate, egalitate, unire, principe străin şi posiţiune politică şi independentă!"

„Noi şi numai noi am salvat-o de cei rĕi şi de cei vicleni!"

„Acei care nu cred ca noi şi nu sunt cu noi, sunt inimici ai Românilor şi ai Românismului, trădători, vĕnduţi turcului, ungurului şi englezului!"

„Când guvernul nu este in mâna noastră toate merg rĕu, indată insă ce norocul ne dă pe mână frĕnele statului, atunci intr'o clipă, ca printr' un farmec lucrurile se schimbă!"

„Increderea in viitor renaşte, spiritele se liniştesc!"

„Securitatea şi justiţia domnesc pretutindeni!"

„Tot Românul trăeşte bine la ţară şi in oraş nesupĕrat şi nebântuit, petrece cu porţile şi cu uşile deschise ziua şi noaptea, fără zăvoare la uşi şi la ferestre, fără puşcă, fără pistol, fără temere de foc la clăi, la magazii şi la case!"

„Cai şi boi nu se mai imbolnăvesc, nu se mai fură din coşare nici de pe câmp; epizotia intră in gaură de şarpe, lăcustele fug peste Dunărea sau sboară pe deasupra Carpaţilor, spicul grăului creşte lung de-o palmă şi des ca pădurea, proştilor şi beţivilor le creşte mintea de poţi să-i faci şi ministri dacă vrei, copiilor le cresc condeele ca să ne cânte nouĕ osanele şi celor care nu vin in numele nostru să asvĕrle imprecaţiuni şi injurii!"

„Românii se inarmează, datoria flotantă se stinge, financele prosperă şi mai pre sus de toate demnitatea ţerii şi drapelul naţional se ridică din umilinţa in care au fost târite de toţi acei care nu erau noi. Lumea se linişteşte indată ce Agenţia Havas şi reporterii anunţă Europei că ne-am suit ear noi la putere.

„Iscălituri de oameni de toată vĕrsta cu sutele şi cu miile mărturisesc prin poşte şi prin telegraf aceste fericiri, dând graţie cerului că ear i-a invrednicit Dumnezeu să vază la putere pe oamenii de geniu şi pe patrioţii cei mari care realizează aspiraţiunile naţiunii.

„Tot ce s'a făcut mare şi patriotic s'a făcut de mine şi prin mine, zicea mai deunăzi o individualitate dibace, tot ce s'a făcut fără de mine s'a făcut rĕu şi trebue stricat!"

Fatuitatea factioşilor şi a demagogilor, a albilor şi a roşilor este atât de mare şi-i orbeşte şi pe unii şi pe alţii până intr'atâta incât işi atribue lor şi numai lor evenimentele care au resultat din cause mari şi complese la care ei au fost cu totul străini.

Publicul crezĕtor şi uimit se inchină când unora când altora; rĕii şi trădătorii de eri devin geniuri bune şi patrioţi devotaţi de a doua zi până ce ear se intoarce sfera de es ceilalţi deasupra, incât Românul ne mai

ştiind la ce Sfănt să se inchine ĕşi dă numele tuturor admiraţiunilor şi recunoştinţelor telegrafice.

Dorinţa ce are fiecare de a face să se crează despre sine că el şi numai el a făcut tot ce este bine, tot ce este mare, trage după dênsa necesitatea de a defăima pe ceilalţi de a inegrì in ochii naţiunii tot ce nu este el, şi a se pune ca singurul capabil curat şi bun. De-aici s'a născut şcoala calomniei şi a injuriei care a adus zizania, ura şi desbinarea, o şcoală a cărei adepţi pentru a populariza neadevĕrul şi eroarea nu-şi cruţă nici un sacrificiu, espresiunile cele mai batjocoritoare curg ca din isvor.

Dacă cineva are nenorocirea de a consilia moderaţiunea şi modestia, de a pomenì de economii in finance, de a zice că progresul şi civilisaţiunea nu stă in instituţiuni care nu au alt scop şi alt resultat decăt de a satisface vanitatea, dacă denunţă vre-o abatere, sau nu aprobă persecuţiuni nedrepte, conspiraţii inventate, presupuneri şi acusaţiuni infamante, indată o sută de condee şi mii de limbi tabăresc pe dênsul, ĕl denunţă opiniunii ca vêndut străinului, ca om cu inimă neagră, inimic al măririi şi al gloriei nationale; dacă zice cuiva că s'a abătut de la principiile cele adevĕrate, de la princpiile acele pe care le susţinea eri cu tărie şi cu talent şi că apăra reteveiul lui P. T., lui K. şi lui I. G. de unde ĕl combătea când era in măna archiereului N. S. şi lui T. D., că astăzi aprobă influenţa morală in alegeri, influenţă incontra căreia a tunat şi a fulgerat când era practicată de alţii, indată i se respunde că e paraponisit, nebun, că vĕnează minister, că voeşte resturnarea stării de lucruri esistentă, i se atribue gratuit infamii şi fapte nedemne şi graţie bogăţiei de oameni de toate specialităţile se găsêsc indestui care să ateste prin graiu şi prin scris că au auzit şi au vĕzut ceea ce n'a esistat.

Eu din parte-mi convins că in tot ce s'a făcut bun şi bine in ţară, fiecare la răndul seu nu a fost decăt un instrument zelos şi devotat voinţii naţionale, şi că propriul libertăţii este de a nu se inchina la presumpţiunile nedrepte, nici a urma orbeşte rătăcirilor opiniunii, nu am putut fi admiratorul dibacilor şi şarlatanilor, uu m'am putut alipì de acei zeificaţi şi de acei care se pun dinaintea poporului ca eroi, pentrucă nu am putut da stima şi afecţiunea mea decăt acelor care o merită; condeele cele agere consacrate partidelor şi facţiunilor au fost şi sunt totdeauna dispuse a mĕ lovì, scriitorii de asemene fel abusă de libertatea de care se bucură presa; ceea ce ei afecţionează mai mult in polemica lor este de a zice acelor pe care-i atacă că au trădat şi că au furat; educaţiunea şi retorica lor se invoeşte foarte bine cu asemenea acusaţiuni, căci ele convin politicei şi aspiraţiunilor de care sunt conduşi, insă glorie luminilor şeculului nu mai suntem in timpul lui Basilio pe când calomnia putea omorì, ea nu mai are acea putere; astăzi un om invĕlit in onorabilitatea sa poate foarte bine nesocotì acele loviri; de multe ori ele cad pe capul acelora care se servesc de dênsele.

Starea noastră morală e de ingrijit, dar eu ăncă tot cred că mai sunt oameni care

cugetă și care nu sunt molipsiți de suflarea ciumoasă a corupțiunii și a invidiei; că ei vor ajunge cu timpul la o comunitate de idei politice basate pe principii adevĕrat salutare; am credința că Românii nu pot intărzia de a se grupa unul căte unul in jurul principiilor libertății și al constituționalismului sincer aplicate; cred in triumful luminii și adevĕrului. Vine o zi cănd simțul moral se revoltă vĕzĕnd capacitatea, știința și probitatea insultate, principiile moralei și justiției nesocotite și călcate in picioare; vine o zi cănd se indemnează vĕzĕnd pe guvern că face din administrație și-din justiție un instrument al patimilor și al luptelor politice, pe favoriții miniștrilor impunĕnd increderea in guvern cu reteveiul, aci in numele libertății și al democrației, aci in numele autorității și al bunei ordine.

Credința mea este că va venì curĕnd timpul cănd Românii vor ințelege că nici libertatea nu este anarchie, nici legalitatea nu este despotism și că autoritatea cu căt este indispensabilă societăților cu atăt ea trebue să fie mai intărită făcĕnd-o să derive de la lege a cărei suveranitate este singurul principiu care poate conduce societățile moderne; și că libertatea cu căt este mai necesară cu atăt trebue să fie subordinată rațiunii și științii. Simțul moral nu poate răbda mult timp a vedè pe acei care trebue să fie ausiliarii cei mai puternici ai civilisațiunii pe preot, pe invĕțător și pe invĕțător, pe judecător și pe soldat intrebuințați ca instrumente politice, ca agenți electorali și de corupțiune; nu poate răbda mult timp să vadă urmăndu-se in afară o politică reprobată de națiune prin mai multe acte solemne și să vadă că sub cuvĕntul de a ținè sus drapelul național să aleagă jocul periculos al intămplărilor, să ne ducem să compromitem demnitatea noastră, espunĕndu-ne la umilințe și să dăm pe toată ziua ocasiune străinilor de a se amesteca in afacerile noastre din lăuntru și astfel să se inaugureze o eră de ingerență a străinului.

Intr'o societate bine echilibrată deosebitele ramuri ale trebuințelor naționale trebue să meargă mănă in mănă, trebue ca nici politica să nu fie sacrificată comerciului și industriei, nici literatura și artele să nu fie sacrificate ambițiunii politice și vitejiei. A sacrifica toate interesele politicei și vitejiei nu poate fi, nici măcar in condițiunile cele mai norocite, decăt un succes trecĕtor de care peste cățiva ani deabia iși mai aduce aminte o inscripțiune săpată in peatră.

Eată o profesiune de credință; aud strigăndu-se: Dar de ce să nu-mi fie și mie permis a avè ambițiunea să contribuesc cu slabele mele mijloace la ceea ce se poate face bun și frumos in țară, nu vĕd pentru ce m'aș ápăra de o pretențiune care nu ar avè nimic de reprehensibil, dar cu toate aceste liniștească-se temerile deindată. Dacă o asemenea ambițiune nu se lipește astăzi de mine, causa este că eu știu că pentru a guverna așa cum cred eu că ar trebuì guvernată România, pentru a urma cu succes politica pe care o cred eu salutară pentru țară, ar trebuì să pot găsì o putere pe care să mĕ pot răzema. Nu sunt nici destul de naiv, nici atăt de presumpțios ca la vĕrsta la care am ajuns și cu esperiența ce-am putut dobăndì să-mi permit a-mi face ilu-

siuni. Nu mi-ar fi ertat a crede că un om care nu se bucură de buna-voinţa acelor care dispun de increderea publică şi incontra căruia s'au coalizat totdeauna albii cu roşii, poate fi chemat la trebile statului sau că, chemat fiind, ar putè să se ţie indestul ca să vadă fructul cugetărilor şi ostenelelor sale realizate.

A fi ministru fără a putè face ceèa ce trebue făcut ar fi numai satisfacţiunea unei vanităţi copilăreşti care nu poate sătura ambiţiunea mea.

Partidele care conduc opinia ştiu bine că eu nu pot nici linguşì patimile şi hrănì urile, nici incuraja eresurile şi prejudeţele mulţimii, fiindcă ştiu că ori de căte ori am avut puterea, nu m'am servit de dĕnsa ca de-un instrument de favoare sau de persecuţiune şi că nu am căutat a mărì acţiunea vre-unui partid, ci am lăsat opiniunile să se formeze şi să se manifesteze intr'un mod liber sub acţiunea raţiunii. Ştiu că eu nu mi-am făcut din guvernare un ideal strimt şi tiranic pe care să-l impun in profitul vre-unei secte sau vre-unei coterii, nu am promis nici acordat favoruri vre-unei coterii, nici n'am persecutat pe vre-un partid. Tendinţele şi aspiraţiunile mele au fost totdeauna de a vedè pe oamenii capabili uniţi sub drapelul constituţiunii, bine hotăriţi a practica şi a apăra principiile de politică, de ordine, de libertate şi de justiţie. Doresc din toate puterile inimii şi spiritului meu ca oamenii oneşti şi invĕţaţi să se grupeze in jurul ideilor celor bune şi raţionale, să le susţie cu tărie şi să le propage prin cuvĕnt, prin scrieri şi prin fapte, căci numai astfel s'ar putè forma conştiinţa poporului, singurul frĕu ce poate oprì pe guvernanţi de a se abate de la prescripţiunile adevĕratelor principii şi a nu lăsa loc la credinţe greşite şi stricate prin ură şi prin patimi. Dorinţa mea a fost totdeauna de a vedè pe acei care-şi iubesc ţara legaţi intre dĕnşii printr'o comunitate de idei şi de principii, ear nu prin interese de partid, prin cabale care nu pot avè alt resultat decăt a face pe Romăni să păşească din decepţiune in decepţiune şi a-i arunca intr'un scepticism politic care poate avea cele mai fatale consecinţe.

Condus de aceste dorinţe cred că fac bine adresăndu-ţi această epistolă urmată de căteva altele in care imi propun a trata căteva din principiile care ar trebuì să conducă societatea noastră. Le voiu trata astfel precum ele sunt inţelese de publiciştii cei mai eminenţi ai Europei şi asupra cărora astăzi nu mai există intre oameni de ştiinţă politică mai multe feliuri de a vedea.

Al tĕu amic

Ion Ghica.

CURIOSUL NEPRICEPUT.

Traducere dupa spanioleste.

Episod din Don Quijot de Cervantes (Partea I Cap. XXXIII, XXXIV și XXXV).

In Florența, oraș bogat și vestit al Italiei, in provincia ce se numește Toscana, trăeau doi tineri bogați și de familie, Anselmo și Lotario, atăt de prieteni unul cu altul, incăt toți cei ce i cunoșteau ĕi numeau *cei doi prieteni.* Ei erau holtei, de aceeași vĕrstă și de aceleași deprinderi; toate aceste erau indeajuns pentru ca amundoi să aibă prietenie unul pentru altul. Este adevĕrat că Anselmo era ceva mai plecat spre petrecerile amoroase decăt Lotario, pe care-l atrăgea mai mult vĕnătoarea; dar cănd se infățișa prilejul, Anselmo lăsa la o parte plăcerile sale spre a urma pe acele ale lui Lotario, și Lotario lăsa pe ale sale spre a alerga la acele ale lui Anselmo, și in modul acesta voințele lor mergeau astfel una după alta, incăt nu putea fi ciasornic care să meargă așa. Anselmo era pierdut de iubire pentru o copilă de familie și frumoasă din acelaș oraș, fiică unor părinți atăt de buni, și ea insași atăt de bună, incăt, cu invoirea prietenului sĕu Lotario, fără de care nu făcea nimic, se hotărì s'o ceară de soție de la părinții ei. Hotărirea o și puse in lucrare, și Lotario fù acel pe care-l insărcinâ cu pețirea. El sfirșì această treabă intr'un mod atăt de plăcut prietenului seu, incăt in scurt timp acesta se vĕzù pus in stăpănirea dorită, și Camila, voioasă că a dobăndit pe Anselmo de bărbat, nu inceta de a mulțămì ceriului și lui Lotario, care-i procurase o așa de mare fericire.

In zilele d'intăi, cănd toți nuntașii obicinuesc a fi veseli, Lotario, urmâ ca și inainte a venì in casa prietenului sĕu Anselmo, silindu-se a-l onora, a-l serbătorì și a-l invioșa cu tot ce-i era prin putință. Dar o dată ce nunta a fost sfirșită, și desele visite și urări s'au liniștit, Lotario incepù a nu se mai ingrijì să se ducă la Anselmo, părĕndu-i-se lui, cum e drept să pară la toți cei ce sunt cuminte, că nu-i bine de a visita și de a se duce des la prietenii insurați, tot așa ca și cănd erau holtei; pentrucă, deși prietenia bună și adevĕrată nu poate, nici nu trebue, să fie intru nimica prepuelnică, cu toate aceste onoarea unui om insurat este lucru atăt de gingaș, incăt pare că nu se poate vătăma chiar nici de cătră frați, cu atăt mai mult de prieteni. Anselmo observâ schimbarea lui Lotario, și formâ mari plăngeri incontra lui, spunĕndu-i că dacă el ar fi știut că insurătoarea era să fie causa de a nu se vedè cu dĕnsul ca și mai inainte, niciodată nu s'ar fi insurat, și că dacă buna armonie ce domnea intre dĕnșii, in timp ce el era holteiu, le dobăndise numele atăt de dulce de a fi numiți *cei doi prieteni,* să nu ingădue, din prea multă chibzuință, fără nici un motiv, a se pierde un nume atăt de vestit și de plăcut; și că prin urmare ĕl roagă, dacă asemenea vorbă trebuea intrebuințată intre dĕnșii, să fie earăș stăpăn in casa lui, să intre și să easă dintr'ĕnsa ca și inainte, incredințăndu-l că soția sa Camila nu are altă plăcere și voință decăt aceea pe care el voea s'o aibă, că ea știind căt de mult ei

se iubeau, este confusă, vĕzĕnd intr'ênsul atâta rĕceală.

La toate aceste şi multe alte temeiuri pe care Anselmo le spuse lui Lotario spre a-l indupleca să vină ca şi mai nainte in casa lui, Lotario respunse cu atâta chibzuinţă şi inţelepciune, incât Anselmo remase mulţămit de buna intenţie a prietenului sĕu, şi se invoirĕ ca douĕ zile pe sĕptĕmână şi serbătorile Lotario să vină la masă la el; şi cu toate că lucrul remase astfel inţeles intre dênşii, Lotario propuse să nu facă decât aceea ce ar vedè că convine mai mult la onoarea prietenului sĕu, la care el ţinea mai cu deosebire decât la a sa proprie. Zicea el, şi zicea bine, că omul insurat căruia cerîul i a dat o femee frumoasă, trebue să aibă tot atâta grijă spre a vedè ce prieteni lasă să-i intre in casă, ca şi spre a vedè cu ce prietene stă in relaţie femeea sa, pentrucă ceea ce nu se face şi nu se intocmeşte in pieţe, nici in biserici, nici la serbările publice, nici in locurile de rugăciune (lucruri pe care nu totdeauna bărbaţii le pot refuza femeilor lor), se intocmeşte şi se inlesneşte in casa prietenei sau a rudei de care ai mai multă mulţămire.

Lotario zicea deasemenea că cei insuraţi au nevoe să aibă fiecare câte un prieten care să-i incunoştinţeze despre abaterile purtării sale, pentrucă se intâmplă obicinuit că din multa dragoste pe care bărbatul o are către femeea sa, sau nu o sfătueşte sau nu-i spune, spre a nu o supĕra, să facă sau să nu facă cutare lucru, pe care făcĕndu-l sau nefăcĕndu-l, i-ar fi spre onoare sau spre batjocură. Dar prietenul incunoştinţându-l despre aceasta, el ar putè uşor să indrepte toate.

Dar unde se va găsì prieten atât de cuminte şi atât de detreabă cum aice ĕl cere Lotario? Eu de sigur n'o ştiu. Numai Lotario era acela care cu atâta ingrijire şi chibzuinţă se uita la onoarea prietenului sĕu, şi se silea să micşureze, să tae, să scurteze zilele in care se invoise să meargă la prietenul sĕu, pentru ca nu cumva intrarea unui holteiu bogat, nobil, de bună naştere şi inzestrat cu insuşirile pe care el ştia că le are, in casa unei femei atât de frumoase cum era Camila, să fie luată in rĕu de oamenii fără treabă şi de ochii neastĕmpĕraţi şi rĕutăcioşi; că deşi bunătatea şi meritul ei puteau pune frĕu ori cărei limbi bărfitoare, el nu voea totuş să pună in indoeală nici onoarea ei, nici pe acea a prietenului sĕu, şi deaceea cele mai multe din zilele invoite le ocupa şi petrecea in alte locuri, care el dădea a inţelege că sunt neapărate. Astfel in tânguiri din partea unuia şi indreptăţiri din partea celuilalt se treceau multe momente şi părţi ale zilei. Se intâmplà deci că intr'o zi, când amundoi se primblau printr'o ţarină, afară din oraş, Anselmo vorbì următoarele către Lotario:

— Vei crede, prietene Lotario, că la milostivirile ce Dumnezeu au avut cu mine, făcĕndu-mĕ fiu unor părinţi astfel cum sunt ai mei, şi dându-mi nu cu o mână sgârcită bunurile, atât acele ce se numesc ale naturei cât şi acele ale soartei, nu pot eu respunde cu o recunoştinţă care să se apropie de binele ce am primit, mai cu samă la acela de a-mi da un prieten ca tine şi o soţie cum este Camila, douĕ lucruri preţioase pe care

le stimez, dacă nu in gradul ce trebue cel puţin in acel ce pot. Ei bine, cu toate aceste foloase, care alcătuesc tot ceea ce obicinuit poate face mulţămirea oamenilor in viaţă, eu trăesc ca cel mai nenorocit şi mai amărit om din lumea intreagă; pentrucă nu ştiu de ce de căteva zile incoace mě oboseşte şi mě turbură o dorinţă atăt de ciudată şi atăt de contrară cu deprinderea comună a altora, incăt mě minunez de mine insumi, şi mě invinuesc şi mě mustru singur şi mě silesc s'o ascund şi s'o tăinuesc chiar găndirilor mele, şi numai astfel mi-a fost cu putinţă să păstrez acest secret fiind hotărit a-l spune la toată lumea; şi fiindcă in adevěr el are să fie descoperit, prefer să fie depus in archiva tainei tale, fiind incredinţat că cu sirguinţa ce tu vei pune, ca un amic adevěrat, spre a mě lecuì, eu mě voiu vedè incurěnd scăpat de neliniştea ce-mi pricinueşte, şi că bucuria mea va ajunge, prin ingrijirea ta, la gradul la care, prin nebunia mea, a ajuns nemulţămirea mea.

Vorbele lui Anselmo ţineau fără suflet pe Lotario, care nu ştia la ce avea să ajungă o introducere sau preambul atăt de lung; şi cu toate că-şi muncea inchipuirea să afle ce dorinţă putea să fie aceea care chinuea pe prietenul sěu, totdeauna a fost foarte departe de curatul adevěr; şi pentru a eşì curěnd din neliniştea ce-i pricinuea acea indoeală ěi zise că foarte mult jigneşte marea lor prietenie, căutănd incunjur pentru a-i spune cugetările lui cele mai ascunse, căci era sigur că poate aştepta de la děnsul sau sfaturi spre a le incuraja sau mijloace spre a le indeplinì. Astfel este adevěrul, respunse Anselmo, şi cu această incredere, te incunoştinţez, prietene Lotario, că dorinţa ce mě munceşte este găndul de a şti dacă soţia mea Camila este atăt de bună şi atăt de desăvěrşită cum eu o cred, şi nu mě pot incredinţa de acest adevěr decăt incercăndu-l astfel, incăt incercarea să arěte insuşirile bunătăţii ei precum focul arată pe acele ale aurului: pentrucă eu, o prietene, socot că o femee este sau nu este bună, dupăcum este sau nu este căutată, şi că numai aceea singură este tare care nu se pleacă la făgăduinţi, la daruri, la lacrimi şi la necontenitele stăruinţi supěrăcioase ale amanţilor neobosiţi: pentrucă de ce să mulţămeşti unei femei că este bună dacă nime nu-i zice să fie rea? Ce mirare ca să fie cumpătată şi sfiicioasă o femee căreia nu i se dă prilej să-şi easă din datorie, şi aceea ce ştie că are bărbat, care prinzěnd-o in cea intăi greşală ěi va lua viaţa? Astfel pe o femee bună de frică sau pentrucă i-a lipsit prilejul, nu voiu s'o am in aceeaşi stimă ca pe cea căutată şi urmărită care ese totuş cu corona biruinţii. Aşa dar pentru aceste temeiuri şi pentru altele multe ce aş putè spune spre a acredita şi a intărì părerea ce am, doresc ca soţia mea Camila să treacă prin aceste greutăţi, şi să se purifice in focul de a se vedè căutată şi urmărită, şi de un om care să aibă meritul spre a-şi indrepta spre děnsa dorinţele sale, şi dacă ea va eşì, cum cred că va eşì, biruitoare din bătae, mě voiu crede fericit fără seaměn; atunci voiu putè spune că este umplut golul dorinţelor mele. Şi cănd lucrul s'ar intămpla incontra aşteptării mele, plăcerea de a vedè că am isbutit in părerea mea, mě va face să sufěr fără greutate durerea ce cu drept cuvěnt

imi va putè pricinuì o esperienţă atăt de costisitoare. Şi fiindcă nimic din căte vei spune incontra dorinţei mele nu va fi de vr'un folos spre a mě lăsa s'o pun in lucrare, voesc, o prietene Lotario, să te găteşti a fi tu instrumentul care să indeplinéască opera plăcerii mele; eu iţi voiu da prilej să o faci, fără a-ţi lipsì tot ceea ce voiu vedè că este neapărat pentru a ademenì o femee cinstită, respectată, modestă şi neinteresată; şi ceea ce, intre alte lucruri, mě indeamnă de a-ţi incredinţa ţie această grea intreprindere, este de a vedè că dacă va fi invinsă de tine Camila, invingerea nu va merge pănă la cea de pe urmă primejdie şi asprime, decăt numai a lua ca indeplinit aceea ce éra cu putinţă de a face. In modul acesta eu nu voiu fi vătămat mai mult decăt cu dorinţa, şi batjocura mea va remănè ascunsă in virtutea tăcerii tale, care ştiu bine că in ceea ce mě priveşte pe mine, va fi vecinică ca şi tăcerea morţii. Astfel dacă vrei ca eu să duc o viaţă care să se poată zice că este viaţă, vei intra deindată in această bătae amoroasă, nu cu rěceală şi lene, ci cu sirguinţa şi focul ce reclamă dorinţa mea, şi cu increderea de care mě asigură prietenia noastră.

Aceste furě temeiurile pe care Anselmo le spuse lui Lotario, şi el la toate fù atăt de băgător de samă incăt nu descleştâ buzele pănă cănd n'a sfirşit. Deci vězěnd că el nu zicea nimic, după ce-l privì multişor timp, ca şi cum ar fi privit un lucru pe care nu l'ar fi vězut niciodată, şi care i-ar pricinuì mirare şi farmec, ěi zise: nu mě pot incredinţa, o prietene Anselmo, că nu sunt glume lucrurile ce mi ai spus, căci de-aş fi crezut că le spuneai intradins, nu te-aş fi lăsat să mergi atăt de departe; neascultăndu-te aş fi curmat lungul těu cuvěnt. Fără indoeală imi inchipuesc sau că nu mě cunoşti, sau că eu nu te cunosc; dar nu, căci ştiu bine că tu eşti Anselmo, şi tu ştii că eu sunt Lotario. Nenorocirea este că eu cred că nu eşti acel Anselmo de altă dată, şi tu trebue să fi găndit că nici eu nu sunt acel Lotario care trebuea să fiu; pentrucă lucrurile ce mi-ai spus nici nu sunt ale acelui Anselmo, prietenul meu, nici acele ce mi le ceri, nu se cer de la acel Lotario pe care tu-l cunoşti, pentrucă prietenii cei buni trebue să incerce pe prietenii lor şi să se slujească cu dĕnşii, cum zice un poet, *usque ad aras*, ceea ce insamnă că nu trebue să se slujească cu prietenia lor in lucruri care ar fi improtiva lui Dumnezeu. Căci dacă un păgăn a găndit astfel despre prietenie, cu căt mai vĕrtos trebue s'o găndească un creştin, care ştie că pentru nici o prietenie omenească nu trebue să peardă pe cea dumnezeească? Şi cănd prietenul duce lucrul atăt de departe incăt uită rĕspectul datorit ceriului, pentru a alerga la acel datorit prietenului, nu trebue să fie pentru lucruri uşoare şi de puţină insemnătate, ci numai pentru acele in care să fie vorba de onoarea şi de viaţa prietenului sĕu. Ei bine, spune-mi tu acum, Anselmo, care din aceste douĕ lucruri le ai in primejdie, pentru ca eu să mĕ espun a ţi face plăcerea şi a făptuì un lucru atăt de ingrozitor ca acel pe care mi l ceri? Nici unul de sigur; dimprotivă tu-mi ceri, dupăcum inţeleg eu, ca să mĕ incerc şi să mĕ silesc a-ţi ridica onoarea şi viaţa, şi a mi-o ridica şi mie totodată; pentrucă dacă

eu mě voiu incerca a-ţi ridica onoarea, este lămurit că-ţi ridic viaţa, căci omul fără de onoare este mai rěu decăt un mort, şi fiind eu instrumentul, precum tu voeşti să fiu, unei atăt de mari nenorociri pentru tine, remăn şi eu desonorat, şi prin urmare fără viaţă. Ascultă, prietene Anselmo, şi aibi răbdare a nu-mi respunde pănă cănd nu voiu sfirşì de a ţi spune ceea ce-mi va venì in minte, cu privire la ceea ce ţi-a cerut dorinţa ta, căci iţi va remănè timp pentru ca tu să mi respunzi şi eu să te ascult.—Asta-mi place, zise Anselmo, spune ce vei voì. Şi Lotario urmâ zicĕnd: Mi se pare, o Anselmo, că tu ai acuma mintea ce o au totdeauna Maurii, pe care nu-i poate cineva face să inţeleagă rătăcirea sectei lor cu citaţii din sfănta scriptură, nici cu temeiuri bazate pe judecată sau pe articule de credinţă; ci trebue să le aduci esemple pipăite, uşoare, inţelese, doveditoare, neindoelnice, cu demonstrări matematice care nu se pot tăgădui, precum cănd zice cineva: dacă din douě părţi deopotrivă scoatem părţi deopotrivă, cele ce remăn sunt asemene deopotrivă; şi cănd ei nu inţeleg cu vorba, cum in adevěr nu inţeleg, trebue să le arěţi lucrurile cu mănile şi să le pui sub ochii lor, şi cu toate aceste nime nu e in stare a-i convinge de adevěrurile sfintei noastre religii. Tocmai acest mijloc şi această cale va trebuì să intrebuinţez şi eu cu tine, pentru că dorinţa care s'a născut in tine este atăt de rătăcită şi lipsită de cea mai mică umbră de judecată, incăt mi se pare că ar fi timp pierdut in zadar să mě incerc a te face să inţelegi simplicitatea ta, căreia pentru moment nu voesc să-i dau alt nume. Şi chiar sunt hotărit a te lăsa in nebunia ta, ca pedeapsă pentru dorinţa ta cea rea, dar nu mě lasă să intrebuinţez această asprime prietenia ce am cătră tine, şi care nu mě eartă să te las intr'un pericul atăt de vădit de a te pierde. Şi pentru ca tu să vezi lucrul deslușit, spune mi, Anselmo, nu mi-ai zis tu că am să ademenesc o femee retrasă? Să induplec o femee cinstită? Să dau daruri unei femei neinteresate? Să curtenesc o femee cuminte? Negreşit mi-ai spus-o. Ei bine, dacă tu ştii că ai o femee retrasă, cinstită, neinteresată şi cuminte, ce mai cauţi? Şi dacă tu crezi că din toate atacurile mele ea are să easă biruitoare, cum va eşì fără indoeală, ce titluri mai bune găndeşti să i dai după aceea decăt cele ce are acum? Sau ce va fi după aceea mai mult decăt aceea ce este acum? Sau tu nu crezi că este cum o zici, sau nu ştii ceea ce cerì: dacă nu crezi că este cum o zici, de ce voeşti s'o incerci, mai bine decăt ca pe o rea, să o tratezi cum iţi va fi gustul. Insă dacă esta aşa de bună, cum tu o crezi, va fi lucru nechibzuit de a face esperienţa adevěrului insuş, pentrucă după ce vei fi făcut-o, ea va avè in ochii těi acelaş preţ ca şi inainte. Astfel buna judecată spune că pentru a incerca lucruri din care poate resulta pagubă mai degrabă decăt folos, este fapta unei minţi năuce şi cutezătoare, şi mai cu samă cănd voim a le incerca fără ca să fim siliţi nici impinşi, şi cănd de foarte departe se arată că incercarea lor este o curată nebunie. Lucrurile grele se incearcă pentru Dumnezeu sau pentru lume, sau pentru amundouě deodată; acele ce se intreprind pentru Dumnezeu sunt acele ce le intreprinserě sfinţii, care sileau

să ducă o viaţă de ăngeri in corpuri omeneşti; acele ce se intreprind pentru respectul lumii sunt lucrurile acelora care trec peste o intindere nemărginită de apă, prin multe şi feliurite clime, prin tot feliul de neamuri ciudate spre a dobăndì ceea ce se numeşte bunurile norocului; şi acele ce se incearcă pentru Dumnezeu şi pentru lume totodată, sunt ale vitejilor soldaţi, care deabia văd zidul duşmănesc deschis atăta numai căt poate trece un glonte rotund de artilerie, şi indată lăsănd la o parte ori ce temere, fără a face vorbă, nici a se uita la primejdia văditā ce-i ameninţă, luaţi in sbor pe aripele dorinţei de a lupta pentru credinţa, pentru naţia şi pentru regele lor, se aruncă cu curaj in mijlocul a o mie de morţi ce le stau inainte şi-i aşteaptă. Eată lucrurile ce se intreprind obicinuit, şi este onoare, glorie şi folos a le intreprinde, cu toate că sunt pline de neajunsuri şi de primejdii. Dar ceea ce tu zici că vrei să intreprinzi şi să pui in lucrare, n'are să-ţi aducă glorie de la Dumnezeu, bunuri de la noroc, nici nume de la oameni. In adevěr, să presupunem că-ţi vei implinì dorinţa, n'ai să fii prin aceasta nici mai mulţămit, nici mai bogat, nici mai onorat decăt eşti acum; şi dacă nu ţi-o implineşti, ai să te vezi in cea mai mare nefericire ce se poate inchipuì, pentrucă n'are să-ţi fie atunci de nici un folos să găndeşti că nu ştie nime nenorocirea ce ţi s'a intămplat, pentrucă spre a te intrista şi amărì va fi deajuns ca so ştii tu singur, şi pentru ca să te incredinţezi de acest adevěr vreu să-ţi spun o strofă făcută de vestitul poet Luis Tansilo, la sfirşitul părţii intăi a poemei sale: *Lacrimile sfăntului Petru*, care zice astfel:

> Creşte durerea şi creşte ruşinea in Petru, cănd s'a arětat ziua, şi deşi nu vede pe nime acolo, se ruşinează de sine insuş vězěnd că a greşit; căci o inimă măreaţă nu se ruşinează numai cănd este vězută de alţii; ea se ruşinează de sine insaşi cănd greşeşte, chiar de nu o vede decăt numai ceriul şi pămĕntul.

Astfel secretul nu va micşura durerea ta, dincontra vei plănge necontenit, şi nu lacrimi din ochi, ci lacrimi de sănge din inimă, precum le plăngea acel simplu doctor despre care ne vesteşte poetul nostru că făcù incercarea vasului, pe care cu mai multă minte refuză s'o facă inţeleptul Reinaldos; căci deşi aceasta este o inchipuire poetică, cuprinde totuş in sine taine morale vrednice de a fi sfătuite, inţelese şi urmate; cu atăt mai mult că, cu ceea ce acum am de gănd să-ţi spun, vei cunoaşte insfirşit tu insuţi marea greşală ce vrei să faci.

Spune-mi, Anselmo, dacă cerul sau bunul tĕu noroc te-ar fi făcut stăpăn peste un diamant foarte fin, de acăruia bunătate şi perfecţiune să fie mulţămiţi toţi giuvaergii căţi l'ar vedè, incăt toţi intr'un glas şi c'o singură părere să zică că ajunge la calitatea, bunătatea şi fineţa pănă la care poate ajungê natura unei astfel de petre, şi tu insuţi ai crede aceasta, fără a şti nimica improtivă, ar fi oare drept să-ţi vină dorinţa de a lua acel diamant şi a-l pune intre un ilău şi un ciocan, şi bătĕndu-l acolo, cu toată puterea

braţelor, spre a cerca dacă este atăt de tare şi atăt de fin cum se zice? Mai mult ăncă, dacă ai pune in lucrare dorinţa ta, presupunĕnd cazul că peatra ar resista la o incercare atăt de nebunească, i s'ar adăugì prin aceasta mai mult preţ şi mai mare nume? Şi dacă s'ar sfarma, lucru ce s'ar putè intămpla, nu ai pierde totul? Da, fără nici o indoeală, lăsănd pe stăpănul lui să treacă in ochii tuturor drept un om simplu. Ei bine socoteşte, prietene Anselmo, că soţia ta Camila este un diamant foarte fin, atăt in ochii tĕi căt şi in ochii altora, şi că nu este drept să o pui in riscul de a se sfarma, căci chiar de-ar remănè neatinsă, nu poate să se sue la un preţ mai mare decăt acel ce-l are acum. Şi dacă te-ar da de sminteală şi n'ar resista, de pe acum găndeşte cum are să remănă, şi cu cătă dreptate te ai putè plănge de tine insuţi pentrucă ai fost causa perderii ei şi a tale. Priveşte că nu e juvaer pe lume care să preţuească atăta căt preţueşte o femee castă şi onestă, şi că toată onoarea femeilor stă in buna opinie ce avem de dĕnsele, şi fiindcă acea a soţiei tale este astfel incăt ajunge cel de pe urmă grad de bunătate, de ce voeşti să pui in indoeală acest adevĕr? Uită-te, prietene, femeea este un animal imperfect, şi nu trebue să i se pună piedeci in care să se incurce şi să cadă, ci să i se ridice şi să i se curĕţe drumul de ori ce neajuns, pentru ca fără greutate să meargă sprintenă spre perfecţiunea care-i lipseşte, şi care consistă in a fi virtuoasă. Naturaliştii povestesc că ermina este un animal ce are o piele foarte albă, şi cănd vĕnătorii voesc s'o prindă intrebuinţează acest meşteşug: ştiind locurile pe unde obicinueşte a trece şi a umbla, ĕi inchid drumul cu glod, şi apoi stărnind-o, o indreaptă spre acele locuri, şi ea indată ce ajunge la glod, se opreşte şi se lasă a fi prinsă şi inchisă, numai să nu treacă prin glod şi să nu-şi mănjească pielea ei cea albă, pe care o preţueşte mai mult decăt libertatea şi viaţa. Femeea onestă şi castă este o ermină, şi este mai albă şi mai curată decăt zapada virtutêa onestităţii, şi cel ce voeşte să n'o peardă, ci dincontra s'o păzească şi s'o păstreze, trebue să se slujească cu alt mijloc decăt acel ce se intrebuinţează cu ermina, căci nu trebue să-i pue inainte glodul darurilor şi a serviciilor din partea amanţilor stăruitori, pentrucă poate, şi chiar fără poate, nu are virtute şi putere naturală spre a inlătură acele piedeci sau a trece peste dĕnsele. Este dar neapărat de a i le lua din cale şi a-i pune dinainte curăţia virtuţii, şi frumuseţa ce cuprinde in sine numele cel bun. Femeea bună este intocmai ca oglinda de cristal strălucitoare, şi netedă, dar supusă a se umbrì şi a se intuneca cănd o atinge cea mai mică suflare. Cu femeea onestă trebue să facem ca şi cu moaştele: să ne inchinăm la ele, dar să nu le atingem. Femeea bună trebue păstrată şi preţuită cum se păstrează şi se preţueşte o grădină frumoasă, ce-i plină de flori şi de roze, a căreia stăpăn nu dă voe nimĕrui să se primble şi să pue măna pe ele: este deajuns ca de departe şi numai printre zăbrelele de fer, să se bucure de plăcutul lor miros şi frumuseţă. Insfirşit, vreu să-ţi spun nişte versuri ce mi-au venit in minte, pe care le-am auzit intr'o comedie modernă şi care mi se pare că se potrivesc foarte bine cu subiectul de care ne ocupăm

Sfătuea un bětrăn cuminte pe un altul, tată unei tinere fete, s'o ţină retrasă, s'o păzească şi s'o inchidă; şi intre alte temeiuri ěi zise şi aceste:

Femeea este de sticlă
Dar nu trebue să incerci
Dacă se poate, ori nu, sfărma,
Căci toate s'ar putè intămpla.
Şi fiindcă sfărmarea este mai uşoară,
Este o nebunie de a espune la rumpere aceea ce nu se poate lipì.—Toţi trebue să fie de această părere, intemeiată pe judecată; căci dacă sunt Danae in lume, sunt de asemine şi ploi de aur.

Ceea ce ţi-am spus pănă acum, o Anselmo, a fost in ceea ce te priveşte pe tine, şi acum e bine să asculţi ceva şi in ceea ce mě priveşte pe mine; şi dacă voiu fi lung, mě eartă, căci aceasta o reclamă labirintul in care tu ai intrat, şi de unde vrei ca eu să te scot. Tu mě iei drept prieten, şi totuş voeşti să-mi ridici onoarea, lucru care este incontra ori cărei prietenii; şi nu numai că pretinzi aceasta, dar te sileşti ca eu să ţi-o ridic şi ţie.—Că vrei să mi-o ridici mie, este lucru vădit, căci cănd Camila va vedè că eu caut s'o ademenesc cum tu ceri, este sigur că are să mě iee drept un om fără onoare şi rěu vězut, de vreme ce incerc să fac un lucru atăt de departe de aceea ce sunt eu, şi de ceea ce mě sileşte prietenia ta.—Că voeşti ca eu să-ţi ridic ţie onoarea, nu remăne nici o indoeală, pentrucă vězěnd Camila că eu caut s'o ademenesc, va trebuì să găndească că eu am vězut la děnsa vre-o uşurinţă care-mi dădù indrăzneala să-i descopěr reaua mea dorinţă, şi crezěndu-se ea desonorată, desonoarea ei te priveşte pe tine, care eşti al ei. Şi de aici naşte ceea ce se zice obicinuit că bărbatul unei femei adultere, chiar cănd n'are ştiinţă de aceasta, şi nici n'a dat prilej ca femeea să nu fie ceea ce trebue, nici n'a stat in măna lui, fie prin puţina lui chibzuinţă, să impedece nenorocirea lui, este cu toate aceste numit cu nume de injositor şi de batjocură, şi cei ce cunosc rěutatea femeei lui ěl privesc oare-cum cu un ochiu de despreţ, in loc de-al privì cu un ochiu de milă, vězěnd că nu prin greşala sa, ci prin capriciul rělei sale tovarăşe, se găseşte in acea nenorocire. Dar vreu să-ţi spun causa pentru care cu drept cuvěnt este desonorat bărbatul femeei rěle, chiar de nu ştie el că ea este rea, nici nu e vinovat, nici n'a fost părtaş, nici n'a dat prilej ca ea să fie astfel. Să nu te oboseşti a mě asculta, căci totul are să se intoarcă in folosul těu.

„Cănd Dumnezeu făcù pe cel intăi părinte al nostru in raiul pămĕntesc, zicé sfănta scriptură că Dumnezeu cufundâ in somn pe Adam, şi că pe cănd el dormea ěi scoase o coastă din partea stingâ, din care formâ pe muma noastră Eva, şi astfel cănd Adam se deşteptâ şi o vězù zise: aceasta este carne din carnea mea şi os din oasele mele. Şi Dumnezeu zise: Pentru děnsa va lăsa omul pe tatăl şi pe muma sa, şi vor fi amundoi un trup. Atunci s'a infiinţat dumnezeeasca taină a căsătoriei, cu astfel de legături incăt numai moartea le poate desface. Şi áre atăta putere şi virtute această minunată taină, incăt face ca două persoane

deosebite să fie una şi aceeaşi carne; şi ăncă face mai mult la căsătoriţii cei buni, că deşi au douĕ suflete n'au mai mult decăt o singură voinţă. Şi de aice vine că, fiindcă este una şi aceeaşi carnea femeei cu acea a bărbatului, petele ce se fac pe dĕnsa sau metehnele in care ea cade, se resfrăng asupra cărnii bărbatului, cu toate că el n'a dat, dupăcum am zis, prilej pentru această nenorocire; pentrucă dupăcum durerea piciorului sau a ori cărui alt membru a corpului omenesc o simte tot corpul, fiind tot de una şi aceeaşi carne, şi capul simte lovitura făcută la glezne, fără ca s'o fi dat el, deasemine şi bărbatul impărtăşeşte desonoarea femeei, fiind cu dĕnsa unul şi acelaş lucru; şi fiindcă onorile şi desonorile lumii sunt şi se nasc toate din carne şi din sănge, şi acele ale femeei sunt de acest soiu, este neapărat ca şi bărbatului să-i vină o parte din ele şi să fie privit ca desonorat fără ca el s'o ştie. Ia sama deci, o Anselmo, la primejdia in care te pui, voind a tulbura liniştea in care trăeşte buna ta soţie; găndeşte prin ce deşartă şi nechibzuită curiositate voeşti să deştepţi pasiunile care acum stau adormite in pieptul castei tale soţii. Socoteşte că ceea ce te espui a căştiga e puţin, şi că ceea ce vei pierde va fi atăt de mult, incăt voiu lăsa-o la o parte, lipsindu-mi cuvintele spre a o espune. Insă dacă toate căte ţi-am spus nu sunt deajuns spre a te face să-ţi schimbi reaua ta hotărire, poţi de sigur căuta un alt instrument pentru desonoarea şi nenorocirea ta, căci eu nu găndesc să fiu, chiar dacă prin aceasta aş pierde prietenia ta, şi această perdere este cea mai mare ce-mi pot inchipui."

55

Virtuosul şi inţeleptul Lotario tăcù zicĕnd aceste, şi Anselmo remase atăt de confus şi de gănditor, incăt cătva timp nu putù zice nici o vorbă; dar insfirşit ĕi zise:

— Am ascultat, prietene Lotario, cu atenţia ce ai vĕzut, toate căte ai voit să-mi spui, şi in temeiurile, esemplele şi comparaţiunile tale, am vĕzut multa inţelepciune ce ai şi adevĕrata prietenie impinsă pănă la estremitate. Totodată vĕd şi mărturisesc că, dacă nu urmez părerea ta şi mĕ dau după a mea, fug de bine şi alerg după rĕu. Admiţĕnd aceasta, tu trebue să găndeşti că eu sufĕr acum de boala de care obicinuesc a suferì unele femei, care poftesc să mănănce pămĕnt, ipsos, cărbune şi alte lucruri mai rĕle, chiar desgustătoare la vĕzut, cu atăt mai mult la măncat. Astfel este neapărat a intrebuinţa vre-un meşteşug pentru ca să mĕ lecuesc, şi aceasta s'ar putè face cu uşurinţă, numai să incepi, chiar cu nepăsare şi prefacere, a ademenì pe Camila, care n'are să fie atăt de supusă la ispită, incăt de la cele intăi incercări să arunce in baltă onestitatea sa. Cu acest singur inceput eu voiu remănè mulţămit şi tu vei fi implinit ceea ce datoreşti prieteniei noastre, nu numai dăndu-mi viaţa, dar convingĕndu-mĕ că nu mĕ voiu vĕdè fără onoare. Tu eşti silit să faci aceasta pentru un singur cuvĕnt, şi anume, că aflăndu-mĕ eu in starea in care mĕ aflu, hotărit de a pune in faptă această incercare, n'ai să consimţi tu ca eu să dau socoteală de nebunia mea altei persoane şi să pun astfel in risc onoarea pe care tu te sileşti ca să n'o pierd. Şi chiar cănd onoarea ta ar fi compromisă in ochii Camilei, in timpul căt te vei silì s'o ademeneşti, de a-

ceasta ne pasă puţin sau nimic, căci in scurt timp, vĕzĕnd la dĕnsa statornicia la care ne aşteptăm, ĕi vei putè spune tot adevĕrul vicleşugului nostru şi astfel vei dobăndì in ochii ei stima de mai nainte. Deci fiindcă te espui atăt de puţin şi espunĕndu-te mĕ poţi face atăt de mulţămit, nu mĕ refuza, cu toate multele neajunsuri ce-ţi pui inainte, căci, dupăcum am zis deja, numai dacă vei incepe, voiu privì lucrul ca şi terminat.

Vĕzĕnd Lotario voinţa neschimbată a lui Anselmo, şi neştiind ce esemple să-i mai aducă inainte, nici ce temeiuri să-i mai arĕte, pentru ca să n'o urmeze; vĕzĕnd că-l ameninţa că are să descopere altuia vinovata sa dorinţă, spre a inlătura un rĕu mai mare, se hotărì să-l mulţămească şi să facă ceea ce cerea el, cu scopul şi intenţia de a conduce această treabă astfel incăt, fără să schimbe găndurile Camilii, Anselmo să remăe satisfăcut. Deci ĕi respunse să nu impărtăşească cu nime găndul seu, căci el ia asupra sa acea intreprindere, care va incepe când i se va pără lui mai cu cale. Anselmo ĕl imbrăţişâ cu frăgezime şi dragoste, şi-i mulţămì de făgăduinţa sa, ca şi cum i-ar fi făcut o mare binefacere. Amundoi se invoirĕ ca lucrarea să inceapă chiar de a doua zi, că el ĕi va inlesnì prilej şi timp pentru ca să poată vorbì in taină cu Camila, şi totodată ĕi va da bani şi juvaeruri ca să-i ofere şi să-i presenteze. Il sfătuì să-i facă serenade, să scrie versuri in lauda ei, şi când n'ar voì să se ostenească făcĕndu-le, le va face el insuş. Lotario se prinse la toate, deşi cu intenţie deosebită deaceea ce găndea Anselmo. După această invoeală, ei se intoarserĕ acasă la Anselmo, unde aflarĕ pe Camila cu nelinişte şi ingrijire, aşteptănd pe soţul ei, pentrucă in acea zi intărzia să vină acasă, mai mult decăt obicinuit. Lotario se duse la casa lui şi Anselmo remase intr'a sa tot atăt de mulţămit pe căt Lotario era gănditor, neştiind ce cale să apuce spre a eşì bine din acea mare incurcătură. In acea noapte se găndì la mijlocul ce va intrebuinţa spre a inşela pe Anselmo, fără a jignì pe Camila. A doua zi venì să mănănce cu prietenul sĕu, şi fù bine primit de Camila, care inţelegĕnd buna prietenie ce avea pentru dĕnsul bărbatul ei, ĕl primea şi-i arĕta multă bunătate. După ce se sfirşì masa şi se ridicarĕ tacămurile, Anselmo zise lui Lotario ca să remăe acolo cu Camila, până când el se va duce la o treabă grabnică şi se va intoarce peste un cias şi jumĕtate. Camila ĕl rugâ să nu se ducă şi Lotario se oferì să-l intovărăşească; dar nu eşì la capĕt cu Anselmo, care dincontra stăruì pe lăngă Lotario ca să remănă şi să aştepte, pentrucă are cu dĕnsul o treabă de mare insemnătate. Deasemenea zise Camilei să nu lase pe Lotario singur până când se va intoarce el. In adevĕr, el ştiù atăt de bine de a preface trebuinţa sau prostia absenţei sale, incăt nime n'ar fi putut inţelege că era prefăcută.

Anselmo se duse şi Camila remase singură cu Lotario la masă, pentrucă ceilalţi oameni ai casei se duseserĕ să mănănce. Lotario se vĕzù pus in posiţia ce dorea prietenul sĕu, şi in faţă cu duşmanul care cu singura-i frumuseţă ar fi putut invinge un escadron de cavaleri inarmaţi. Găndiţi dacă era drept ca Lotario să se teamă. Dar ceea ce făcù a fost să pună cotul pe braţul scaunului, şi măna deschisă la obraz, şi cerĕnd

ertare Camilei de nepoliteţa lui, zise că voea să odihnească puţin până când se va intoarce Anselmo. Camila ĕi respunse că mai bine ar dormì pe canapea decât pe scaun, şi astfel ĕl rugâ să intre in odaea de primire ca să doarmă. Nu voì Lotario, şi remase acolo adormit până se intoarse Anselmo, care găsind pe Camila in odaea sa şi pe Lotario dormind, crezù că fiindcă el intârziase atât de mult, ei vor fi avut timp să vorbească amundoi şi chiar sa doarmă, şi aşteptâ cu nerăbdare ciasul in care să se deştepte Lotario, spre a eşì cu el şi a-l intreba de intâmplarea lui. Totul se intâmplâ cum voì el. Lotario se deşteptâ şi indată eşirĕ amundoi din casă, şi astfel ĕl intrebâ ceea ce dorea, şi Lotario ĕi respunse că nu găsise cu cale ca la cea intâi dată să se descopere in totul, şi că astfel nu făcuse alt ceva decât să laude pe Camila că e frumoasă, spunĕndu-i că in tot oraşul nu se vorbea decât de frumuseţa şi de cuminţia ei, şi că aceasta i-a părut un bun inceput spre a intra in materie câştigând buna-voinţa ei şi pregătind-o ca altă dată să-l asculte cu plăcere, intrebuinţând in aceasta vicleşugul pe care demonul ĕl intrebuinţează când vrea să inşele pe cineva care se păzeşte bine. El se preface in ânger de lumină, el care e ânger de intuneric, punĕndu-i inainte aparenţe frumoase, apoi in urmă se descopere cine este, şi-şi ajunge scopul, dacă la inceput inşelăciunea lui nu este descoperită. Toate aceste ĕl mulţămirĕ mult pe Anselmo şi zise că in fiecare zi va da el insuş prilej, chiar neeşind de-acasă, fiindcă se va indeletnicì cu deosebite trebi, fără ca să poată inţelege Camila viclenia lui.

Se intâmplâ deci că trecurĕ multe zile in timpul cărora Lotario, fără a spune o vorbă Camilei, respundea lui Anselmo că-i vorbea şi niciodată nu putea scoate de la dĕnsa nici cel mai mic semn că ar voì să facă vre-un lucru rĕu, sau măcar să i dea umbra unei speranţe: dincontra zicea că-l ameninţa să spună soţului ei, dacă nu va părăsì acel rĕu gând. Lucrul stă bine, zise Anselmo, până acum Camila s'a improtivit vorbelor; trebue să vedem cum se impotriveşte faptelor. Mâni iţi voiu da douĕ mii de scude de aur, pentru ca să i le oferi şi chiar să i le dai şi alte douĕ mii cu care să-i cumperi juvaeruri cu care s'o ademeneşti, căci femeile obicinuesc, mai ales dacă sunt frumoase, ori cât de caste ar fi, să fie pasionate a se gătì şi a umbla galante. Şi dacă ea resistă la această ispită, eu voiu remânè mulţămit şi nu te voiu necăjì mai mult. Lotario respunse că de vreme ce incepuse, va duce până la sfirşit acea intreprindere, cu toate că era sigur de a eşì dintr'ĕnsa obosit şi invins. A doua zi primì cele patru mii de scude şi cu dĕnsele patru mii de confusiuni, pentrucă nu ştia ce să mai zică spre a minţì din nou. Dar totuş hotărì să-i spună că şi la daruri şi la făgăduinţi, ca şi la vorbe, Camila era tot atât de neinduplecată şi că prin urmare era de prisos de a se obosì mai mult, căci tot timpul se perdea in deşert.

Dar soarta, care conducea lucrurile astfel, regulâ că Anselmo, lăsând singuri pe Lotario şi pe Camila, cum obicinuia altădată, se inchise intr'o odae şi uitându-se prin borta cheei ascultâ ceea ce se petrecea intre amundoi şi vĕzù că mai mult de jumĕtate de cias Lotario nu vorbì o singură vorbă cu Camila, şi că nu i va vorbì, chiar de-ar sta

acolo un secul. El inţelese că toate căte i le spusese prietenul sĕu despre respunsurile Camilei era o inchipuire şi minciună, şi pentru a vedè dacă lucrul era aşa, èşì din odae şi chiemănd pe Lotario la o parţe ĕl intrebâ ce e nou şi de ce apucături era Camila. Lotario respunse că n'are de gănd să meargă mai departe cu această treabă, pentrucă-i respundea Camila cu atăta asprime şi posomorire, incăt el nu va mai avè curaj să-i mai spună ceva. Ah! zise Anselmo, Lotario, Lotario, căt de rĕu respunzi la ceea ce-mi datoreşti şi la increderea cea mare ce am pus eu in tine! Acum te-am privit prin locul ce inlesneşte intoarcerea acestei chei, şi am vĕzut că n'ai zis un cuvĕnt Camilei, de unde inţeleg că chiar cele intăi cuvinte ai să i lĕ zici deacum inainte. Dacă lucrul este astfel, cum fără indoeală este, de ce mĕ inşeli, sau pentru ce vrei, prin vicleşugul tĕu să-mi răpeşti mijloacele ce eu aş putè găsì pentru a-mi ajunge dorinţa? Anselmo nu vorbì mai mult; dar ceea ce zise fù deajuns spre a lăsa ruşinat şi confuz pe Lotario, care luănd oarecum ca o jignire a onoarei sale faptul de a fi fost dat de minciună, jurâ lui Anselmo, că din acel moment se insărcinează atăt de mult spre a-l mulţămì şi a nu-i spune minciuni, incăt el singur o va vedè dacă-l va spiona cu curiositate: cu atăt mai mult că nu-i va fi nevoe să intrebuinţeze nici o sirguinţă, căci aceea ce va intrebuinţa o el ĕl va scutì de ori ce bănueală. Anselmo ĕl crezù şi pentru a-i da o inlesnire mai sigură şi mai puţin ingrijitoare, hotărì să lipsească de-acasă pentru opt zile, ducĕndu-se la un prieten al sĕu ce trăea la un sat nu departe de oraş. El se inţelesese cu acest prieten ca să-l cheme intradins pèntru a da Camilei un motiv pentru plecarea sa. Nenorocitule şi rĕu chibzuitule Anselmo, ce faci tu? Ce ţi pregăteşti? Ce-ţi regulezi? Ia sama la ceea ce faci contra ta insuţi, pregătindu-ţi singur desonoarea şi regulănd pierderea ta. Bună este soţia ta Camila, liniştită şi o posedezi in pace, nime nu turbură plăcerea ta, găndurile ei nu es dintre pĕreţii casei tale, tu eşti ceriul ei pe pămĕnt, ţinta dorinţelor sale, implinirea plăcerilor sale şi mĕsura cu care ea mĕsură voinţa sa, potrivind-o in totul după a ta şi după acea a ceriului. Căci dacă mina onoarei, a frumuseţei, a onestităţii şi a virtuţii sale, ĕţi procură fără nici o muncă toată bogăţia ce are şi pe care tu o poţi dorì, pentru ce voeşti să scormoleşti pămĕntul şi să cauţi vinele unei comori nouă şi ne mai vĕzute nici odată, punĕndu-te in primejdia ca toată să se cufunde in jos, pentrucă insfirşit se sprijine numai pe slabul razĕm a slabei sale naturi? Găndeşte că cel ce caută lucruri cu neputinţă, este drept să n'aibă nici pe cele cu putinţă, cum a spus mai bine un poet zicĕnd:

Caut in moarte viaţa,
Sănătate in boală,
In temniţă libertate,
In inchisoare eşire,
In trădător lealitate.
Dar soarta mea, de la care
Niciodată nu aştept vre-un bine,
A hotărit, impreună cu ceriul:
Că fiindcă cer ceea ce e cu neputinţă,
Să nu mi se dee nici chiar ceea ce e cu putinţă.

A doua zi Anselmo se duse la ţară, zi-

cĕnd Camilei că timpul căt el va lipsì, Lotario va venì să iee sama de casă şi să mănănce cu dĕnsa şi că ea să aibă grijă de a-l trata ca pe dĕnsul insuş. Camila, ca o femee cuminte şi onestă, se intristâ de ordinul ce-i dădea bărbatu-sĕu, şi-i zise să găndească că nu e bine ca cineva, in lipsa lui, să-i ocupe scaunul la masă; că dacă face aceasta, pentrucă n'are incredere, ea va şti să diriguească casa lui, s'o incerce pentru acea dată şi va vedè prin esperienţă cum ea poate fi destoinică de mai mari ingrijiri. Anselmo ĕi respunse că astfel era plăcerea lui, şi că ea n'are alta de făcut decăt să plece capul şi să se supună. Camila zise că aşa va face, deşi incontra voinţei sale. Anselmo plecâ şi a doua zi venì la dĕnsul Lotario, unde avù din partea Camilei o primire iubitoare şi onestă. Dar intocmì astfel lucrurile ca niciodată să nu remăe singură cu Lotario, căci totdeauna umbla insoţită de servitorii şi servitoarele sale, mai cu samă de o cameristă a sa ce se numea Leonela, pe care ea o iubea mult, căci de copile amundouĕ crescuseră impreună in casa părinţilor Camilii şi cănd se măritâ cu Anselmo, o luâ cu sine. In cele trei zile d'intăi, Lotario nu i-a zis nici macar o singură vorbă, cu toate că ar fi putut cănd se ridicau tacămurile şi slugile se duceau să mănănce cu multă grabă, căci astfel le poruncise Camila. Şi Leonela chiar avea poruncă să mănănce inaintea Camilei şi să nu se deslipească de lăngă dĕnsa. Dar ea care-şi avè găndurile la lucruri ce-i plăceau mai mult şi avea trebuinţă de acele ciasuri şi de acel timp spre a le intrebuinţa la mulţămirile sale, nu implinea in totdeauna porunca stăpănei sale; dincontra ĕi lăsa singuri, ca şi cum aşa i-ar fi poruncit. Dar presenţa onestă a Camilei, seriositatea feţei sale, modestia persoanei sale era atăt de mare, incăt punea frĕu limbii lui Lotario. Insă folosul dobăndit de multele virtuţi ale Camilii, impunĕnd tăcere limbii lui Lotario, se intoarse mai mult in paguba amunduror, pentrucă dacă limba tăcea, găndul lucra şi avea timp să privească una căte una toată nemărginita bunătate şi frumuseţă ce avea Camila, capabile de-a ademenì o statue de marmură, nu o inimă de carne. Lotario o privea in timpul in care ar fi putut să-i vorbească şi găndea căt era de vrednică de a fi iubită şi această găndire incepù puţin căte puţin a ataca respectul ce avea cătră Anselmo şi de-o mie de ori voì să se absenteze din oraş şi să se ducă unde niciodată Anselmo să nu-la vadă nici el să nu vadă pe Camila. Insă acum ĕl impedeca şi-l oprea plăcerea ce găsea de-a o vedè. Işi făcea silă şi se lupta cu sine insuş spre a respinge şi a nu simţì mulţămirea ce-l indemna să privească pe Camila. Se invinuea singur de nebunia sa, se numea rĕu prieten şi rĕu creştin; făcea reflecţiuni şi asemĕnări intre el şi Anselmo şi toate contribueau a-i spune că mai mare fusese nebunia şi increderea lui Anselmo decăt lipsa fidelităţii lui şi că dacă ar avè aceeaşi desvinovăţire faţă cu Dumnezeu pe care o are faţă cu oamenii despre ceea ce găndea să facă, n'ar avè teamă de nici o pedeapsă pentru greşala sa. In adevĕr frumuseţa şi bunătatea Camilii, unite cu prilejul pe care nepriceputul bărbat i-l pusese in măni, invinserĕ lealitatea lui Lotario. Fără a se uita la altceva decăt la ceea ce-i şoptea plăcerea sa, după trei zile

de la absenţa lui Anselmo, in care fusese intr'o luptă necontenită spre a se impotrivì dorinţelor sale, incepù a curtenì pe Camila cu atăta aprindere şi cu vorbe atăt de iubitoare, incăt Camila remase incremenită şi nu făcù altceva decăt se sculâ de unde sta şi intrâ in odaea ei fără a-i respunde un singur cuvĕnt. Dar această receală nu sdrobì in Lotario speranţa, care totdeauna se naşte odată cu amorul; dincontra el ţinù mai mult la Camila, care vĕzĕnd din partea lui Lotario ceea ce niciodată n'ar fi găndit, nu ştia ce să facă. Socotind că nu este nici sigur nici bine de a-i da prilej nici timp ca să i vorbească a doua oară, hotărì să trimită chiar in acea noapte, cum o şi făcù, pe o slugă a ei cu un bilet la Anselmo, scriindu-i ceea ce urmează.

(Va urma).

S. G. Vĕrgolici.

STUDIE FILOLOGICE.

3. D. A. de Cihac şi studiele mele filologice.

(Urmare şi sfirşit).

Ne mai remăne acuma de esaminat ăncă partea ultimă din respunsul d-nului Cihac privitor la cuvintele române *puiu*, *frunđă* şi *viţă*.

Eu am arĕtat in articulul citat, că tustrele aceste cuvinte sunt substantive adiectivale formate din adiectivele latine **pulleus*, *frondea* şi *vitea*, adăugĕnd apoi in nota subliniară 71 observaţiunile următoare: „D. Cihac, *Dict. onn. d'étymol. daco-rom.* I, p. 56. 102. 219. 318, reduce numai substantivul rom. *cereş* la forma adiectivală **ceraseus*, eară *puiu*, *frunđă* şi *viţă* le derivă direct din substantivele lat. *pullus*, *frondea* şi *vitis*, o greşală, care o comite şi in multe alte cuvinte de feliul acesta. Din *pullus*, *frons* şi *vitis* n'am putè avè decăt numai **pul*, **frunde* şi **vite*. Muiarea licidelor *ll* şi trecerea dentalelor *d* şi *t* in *đ* şi *ţ* se pot esplica numai prin influinţa unui *i* provenit din *e*. In **ceraseus* s'a asimilat *a* celor doi *e* din silabele vecine".

Pentru a susţinè, că rom. *puiŭ* este format direct din lat. *pullus,* d. Cihac inşiră o mulţime de regule şi esemple, din care insă nu resultă nimic alta decăt numai şi numai fenomenul fonologic arĕtat de mine, că „muiarea licidelor *ll*... se poate esplica numai prin ifluinţa unui *i* provenit din *e*", şi că *puiu* se reduce la forma **pulliu* şi aceasta la un adiectiv lat. **pulleus*.

Ăntăia regulă, ce-mi opune d. Cihac, este următoarea: „*L* latin *indoit* (*ll*) nu se moaie in limba română nici intr'un caz, el se reduce sau la *l simplu* sau se sincopează, de pildă in: *aiŭ*=alium; *găină*=gallina; *puiŭ*=pullus; *alună*=avellana; *cal*=caballus; *căţel* =catellus; *foale*=follis; *inel*=anellus; *miel* =agnellus; *moale*=mollis; *piele*=pellis; *purcel*=porcellus; *vale* = vallis; *viţel* = vitellus, etc."

Dacă aplicăm şi la aceste esemple, afară

de *puiŭ*, regulele amintite mai sus, că nominativele române se reduc la accusative latine şi că ori-ce consonanţă finală latină s'a pierdut in limba română, obţinem formele următoare:

lat. *allium:*	acc.	*alliu-m*	rom. **alliu*, *aiu*,
gallina:	acc.	*gallina-m*	**găllină*, *găină*
avellana:	acc.	*avellana-m*	**avlână*, *alună*,
caballus:	acc.	*caballu-m*	**callu*, *cal*,
catellus:	acc.	*catellu-m*	**căţellu*, *căţel*,
follis:	acc.	*folle-m*	**folle*, *foale*,
anellus:	acc.	*anellu-m*	**ânellŭ*, *inel*,
agnellus:	acc.	*agnellu-m*	**amnielu*, *miel*,
mollis:	acc.	*molle-m*	**molle*, *moale*,
pellis:	acc.	*pelle-m*	**piellé*, *piele*,
porcellus	acc.	*porcellu-m*	**purcellu*, *purcel*
vallis:	acc.	*valle-m*	**valle*, *vale*,
vitellus:	acc.	*vitellu-m*	**viţellu*, *viţel*.

In *alliu-m* şi *gallina-m* vede veri-cine, că după *ll* urmează un *i*, care muiănd licidele *ll*, ne-a dat formele române *aiu* şi *găină*. In toate celelalte esemple *ll*, nefiind urmate de *i*, s'au păstrat pretutindine intacte şi in limba română, reducêndu-se numai la un *l* simplu. De aici ar trebuì cineva să fie de tot orb, ca să nu vadă, că din lat. *pullus:* acc. *pullu-m*, suprimănd *m* final şi simplificănd licidele *ll*, ar fi format romănul **pul* nu *puiu*, ca şi din lat. *vitellu-m* rom. *viţel* nu **viţeiu*, din lat. *valle-m* rom. *vale* nu **vaie*, din lat. *porcellu-m* rom. *purcel* nu **purceiu*, ş. c. l.

Cu totul străin de cestiunea derivaţiunii cuvêntului *puiu* este pasagiul, ce urmează imediat după regula citată mai sus din critica d-lui Cihac. D-sa zice: „Formele deminutive feminine in *-ella* fac dară *căţé*=catella; *purcé*=porcella; *sté*=stella; *viţé*=vitella; ear nu căţea, purcea, stea, viţea, cum pretind unii, fiindcă terminaţia *-ea* ar fi formă cu articulul *determinat* in loc de *-eă* care (forma nedeterminată) se scurtează in *e accentuat* (é)".

Eu cred, că intrebarèa, dacă terminaţiunea „deminutivă feminină *-ella*" din limba latină a trecut in limba română in „*e accentuat (é)*" sau in diftongul *-ea*, probează tot atăt de puţin, că rom. *puiu* este *pullus* şi nu **pulleus*, ca şi când ar susţinè cineva, că afară ninge sau plouă, fiindcă romănii nu cunosc ăncă legile fonologice ale limbii lor. Dacă am voì să arĕtăm neesactităţile fonologice, ce resultă din cuvintele citate ale d-lui Cihac in privinţa istoriei terminaţiunii latine *-ella* in limba română, am trebuì să ne abatem prea departe dela cestiunea cuvêntului *puiu*, ceea ce nu o putem face in acest articul. Aici voiu releva numai pe scurt faptul, că in limba română vechie nu se zicea *căţé*, *sté* etc. cu „*e* accentuat", ci *căţea* sau *căţia*, *stea* sau *stia* etc. cu diftongul *ea* sau *ia*, o formă care trăeşte ăncă şi astăzi in gura poporului din Muntenia, şi că forma articulată a acestor cuvinte, dupăcum o pronunţă toată romănimea delà Tisa pănă la Marea-Neagră, este *căţeaua*, *steaua* etc. nu *căţea*, *stea* etc., dupăcum ne invaţă d. Cihac.

In altă regulă, ce urmează imediat după cele citate mai sus, d. Cihac simţeşte, că cu „*puiŭ*=pullus" nu o poate scoate la capĕt din causa vocalei *i* din cuvêntul român, care vocală lipseşte cu desăvĕrşire in cel latin; şi ca să scape din această incurcătură fonologică, se aruncă in altă incurcătură morfologică şi mai pocită. Eată ce citim mai departe in respunsul d-sale: „*L* indoit (*ll*) a

pluralului masculin sau feminin in *i*, se sincopează earăş: cal-*cai*=caballi; căţel-*căţei*=catelli; foale-*foi*=folles; moale-*moi*=molles; puiŭ-*pui*=pulli (sing. s'a format după analogia pluralului; cfr. *foaie*=pl. *folia; foi*, pl. =*folii* in loc de *folia*)".

Aici *puiŭ*, nu mai este=lat. *pullus*, după cum se pretinde in regula cea de'ntăiu, ci „puiŭ-*pui*=*pulli*", un singular „format după analogia pluralului", ceea ce se esplică astfeliu: Romănul a format, după d. Cihac, din singularul lat. *pullus* mai ăntăiu pluralul lat. *pulli* şi apoi, „sincopănd *l* indoit (*ll*)" inainte de terminaţiunea plurală *i* şi adăugĕnd la forma plurală *pui*, sincopată din *pŭlli*, terminaţiunea sigulară *ŭ*, a produs forma singularo-plurală sau pluralo-singulară *puiŭ*. Această formă hermafrodită, in care *i* esprimă pluralul eară *ŭ* singularul, este o dihanie morfologică fără păreche in toată istoria limbii romăne; căci esemplul: „*foaie*=pl. *folia*" şi „*foi*, pl.=*folii* in loc de *folia*", prin care d. Cihac voeşte să stabilească o analogie de formaţiune pentru *puiŭ*, şchiopĕtează cu desevĕrşire in raportul sĕu morfologic cu acest cuvĕnt. In limba greacă clasică pluralitatea unui obiect de genul neutru se consideră ca o masă colectivă in singular, ceea ce se esplică din imprejurarea sintactică, că verbul predicativ căt şi cel copulativ se pun in această limbă aproape totdeauna in singular, cănd subiectul proposiţiunii este un neutru plural, precum: ταῦτα τὰ δῶρά ἐστι καλά (=aceste daruri e s t e [=sunt] frumoase). Că neutrul plural are inţelesul unei colectivităţi singulare, ne probează mai departe şi limba germană, cănd traduce bună oară neutrul plural din proposiţiunea latină: *omnia humena caduca sunt*, prin neutrul singular: *Alles Menschliche ist hingfällig*. Afară de acestea găsim chiar in limba latină o mulţime de substantive neutre intrebuinţate cănd in singular cănd in plural cu inţelesul totdeauna in singular, precum:

rastrum, *i* şi *rástra*, *orum* (sapă),
frenum, *i* şi *frena*, *orum* (frêu),
altare, *is* şi *altaria*, *ium* (altariu),
claustrum, *i* şi *claustra*, *orum* (incuĕtoare), ş. a.

Dacă considerăm acuma pe lĕngă cele zisĕ despre inţelesul singular al neutrelor plurale şi imprejurarea fonologică, că neutrele latine se termină la nominativul, accusativul şi vocativul plural in *a* scurt, intocmai ca nominativul singular dela declinaţiunea I, nu trebue să ne surprindă, cănd vedem o mulţime de substantive neutre latine de declinaţiunea II trecĕnd in substantive feminine de declinaţiunea I. Aici mĕ mărginesc a cita numai căteva esemple, şi anume:

mendum, *i* şi *menda*, *ae;*
delicium, *i* şi *delicia*, *ae* sau *deliciae, arum;*
epulum, *i* şi *apula*, *ae;*
exta, *orum* şi *exta*, *ae* sau *extae*, *arum;*
cingulum, *i* sau *cingula*, *orum* şi *cingula*, *ae;*
alimonium, *i* sau *alimonia*, *orum* şi *alimonia*, *ae;*
essedum, *i* sau *esseda*, *orum* şi *esseda*, *ae;*
balneum, *i* sau *balnea*, *orum* şi *balnea*, *ae;*
caementum, *i* sau *caementa*, *orum* şi *caementa*, *ae;*
armentum, *i* sau *arménta*, *orum* şi *arménta*, *ae;*
ostreum, *i* sau *ostrea*, *orum* şi *ostrea*, *ae*, etc.

In ce report oare stau limbile romanice cu acest fenomen morfologic din limba latină? Respunsul ni-l dau inseşi limbile romanice, când le comparăm cu limba latină.

In limba latină numele fructelor se termină regulat in *-um* şi sunt de genul neutru; in limbile romanice insă le găsim mai pretutindine terminate in *a* şi sunt de genul feminin, precum:

pirum rom. *pară* (format din **pera*), it. cat. span. port. *pera*, fr. *poire* (format din **pera*);

prunum rom. *prună* (format din **pruna*), it. cat. span. vech. prov. *pruna*, fr. *prune* (format din **pruna*);

morum rom. *mură* (format din **mora*), it. cat. span. prov. *mora*, port. a-*mora*, fr. *mûre* vech. *more* (format din **mora*), ş. a.

Toate aceste forme romanice se reduc, dupăcum se vede, la formele comune **pera*[4]), **pruna* şi **mora*, care nu pot fi decât forme latine poporale, şi care stau in privinţa vocalei finale *a* in acelaş report cu formele latine clasice *pirum, prunum* şi *morum*, in care stau şi formele latine arĕtate mai sus: *ostreum, i* sau *ostrea, orum* cu *ostrea, ae; armentum, i* sau *armenta, orum* cu *armenta, ae*, ş. c. l. Când vedem mai departe, că toate limbile romanice ne presintă in aceste cuvinte substantive singulare feminine de declinaţiunea I, trebue să conchidem, că formele **pera*, **pruna* şi **mora* au trebuit să fi fost şi in limba latină poporală substantive singulare feminine de declinaţiunea I, şi aceasta cu atâta mai mult, cu cât intimpinăm acelaş fenomen morfologic chiar in limba latină clasică. Dacă ne intoarcem acuma la cuvêntul *foaie*, dat de d. Cihac ca esemplu pentru a susţinè natura singularo-plurală a cuvêntului *puiu*, trebue să respingem ori-ce analogie de formaţiune intre ambele cuvinte. Mai ăntăiu este greşită părerea criticului meu, când ne spune, că rom. *foaie* este=pluralul lat. *folia*. Nu neg, că pluralul latin clasic dela *folium* (foaie) este *folia;* insă când avêm in vedere, că *folia* este un neutru plural, că neutrele plurale se consideră de singularităţi cu inţeles colectiv, că terminaţiunea *a* dela neutrul plural se confundă cu treminaţiunea nominativului singular *a* dela declinaţiunea I, suntem siliţi a conchide, că *folia*, inainte de a trece in limbile neo-latine, a primit mai ăntăiu in limba latină poporală, mama directă a limbilor romanice, funcţiunea unui substantiv feminin de declinaţiunea I cu flesiune complectă la singular şi plural. La aceeaş conclusiune suntem impinşi şi de limbile romanice; căci diferitele forme: rom. *foaie* (format din **folia*), ital. *foglia* (format din **folia* ca *figlia* din **filia*=lat. *filia* etc.), catal. *fulla* (format din *folia* ca *filla* din **filia*=lat. *filia* etc.), span *hoja* vech. *foja* (format din *folia* ca *hija* vech. *fija* din **filia* =lat. *filia* etc.), port. *folha* (format din *folia* ca *filha* din **filia*=lat. *filia* etc.), prov. *folha*, *foilla*, *fuella* (formate din **folia* ca *filha*, *filla*, din **filia*=lat. *filia* etc.) şi fr. *feuille* (format din **folia* ca *fille* din **filia*=lat. *filia* etc.), nefiind decât feminine singulare de declinaţiunea I, urmează ca şi forma comună, la care se reduc şi din care s'au format, să intrunească aceste trei calităţi. Insfîrşit ca in cestiunea acestui cuvênt să nu remâie nici cea mai mică

[4]) Astăzi nu mai este indoeală, că un *i* scurt din limba latină clasică a inceput a trece in *e* ăncă in limba latină poporală. v. H. Schuchardt, *Vokalismus d. Vulgärlat.* II, p. 1—91.

umbră de indoeală, vine şi limba latină postclasică, care adese nu este decăt o influinţă foarte pronunţată a limbii latine poporale, şi ne arată direct, in glosele sangallense şi in Isidor, Origin. edit. Lindemann, pag. 450 [5]), că in graiul poporal latin, isvorul comun din care s'au adăpat limbile romanice, *folia* se intrebuinţa ca un substantiv feminin singular de declinaţiunea I.

Tot aşa de greşită este mai departe şi părerea criticului meu, că pluralul roman *foi* ar fi „*folii* in loc de *folia*“. Cum limba română ar fi putut produce din aceeaş formă originală după aceleaşi legi fonologice douĕ forme diferite, este un ce imposibil de priceput. Din istoria limbii noastre ştim, că vocala neaccentuată *a* din mijlocul sau dela finea unui cuvĕnt latin, cănd după dĕnsa n'a urmat *n*, *mb* sau *mp*, a trecut in limba română fără escepţiune in *ă*, şi apoi acest *ă*, cănd naintea lui s'a aflat un *i*, a trecut intr'o epocă foarte recentă in *e;* tot aşa se constatează prin esemple nenumĕrate, că un *l* latin nainte de un *i* se moaie şi apoi dispare cu totul, şi că un *o* accentuat, cănd in silaba următoare se află *ă* sau *e*, trece in diftongul *ȯa*. După aceste legi fonologice forma latină *folia* sau mai bine *folia-m*, după pierderea lui *m* final, a trecut mai ăntăiu in **foliă,* apoi in **foiă*, mai tărziu in **foaiă* şi in urmă in *foaie*. Pentru a putè esplica trecerea lui *e* final in *i*, dupăcum am trebuì să procedem faţă cu părerea d-nului Cihac, ne lipsesc cu desevĕrşire legi fonologice in limba română. Cănd insă recurgem la un nominativ plural de declinaţiunea I terminat in *ae*, şi luăm in considerare, că in limba latină poporală diftongul *ae*, reducĕndu-se la o vocală simplă, se pronunţa cănd *e* cănd *i*, esplicaţiunea nominativului plural *fȯi* (contras din **foii* şi format din **folii*, comp. pluralul *bătăi* contras din **bătăii* şi format din **batalii* cu singularul *bătaie* format din **bătalie* şi acesta din **bataliă* =lat. pop. *batalia* etc.) devine cu totul evidentă. Esemple latine din graiul poporal pentru *ae=i* avem: *pristetisse* (Marini, *I papiri diplomat.* LXV, 13—de pe la anul 657 d. C.) in loc de *praestitisse; Cicilia* (Mobillon, Mus. Ital. I, II, pag. 281, a. 19—din sec. 7. d. C.) in loc de *Caecilia; basileci* (Marini, op. cit. LXV, 5—de pe la anul 657 d. C.) = rom. *besereci* in loc de *basilicae*, etc.[6])

Din aceste toate resultă cu toată siguranţa, că forma română singulară *fȯaie* este accusativul latin singular de genul fem. *folia-m* şi nu nominativul latin plural de genul neutru *folia*, şi forma română plurală *fȯi* contrasă din **foii* şi formată din **fȯlii* este nominativul plural de genul feminin *foliae* pronunţat **folii* şi nu nominativul latin plural de genul neutru *folia*.

Aşa dară in cuvĕntul român *fȯaie* ni se presintă o formaţiune de tot ordinară, in care forma singulară română se reduce la o formă singulară latină, şi forma plurală română la o formă plurală latină, ceea ce este cu totul contrariu fenomenului morfologic pretins de d. Cihac pentru esplicarea formei

5) Vezi Fr. Diez, *Gramm. d. Rom. Spr.* tom. I[1], edit. 2, pag. 21.

6) Comp. H. Schuchardt, op. cit. I, pag. 474 sq; Aug. Friedr. Pott, *Plattlateinisch und Romanisch* in Kuhn, *Zeitschr. f. vergl. Sprachf.* I, pag. 338 sq.; Id *Roman. Elemente in d. lang. Gesetzen* in *Kuhn*, op. cit. XII, pag. 188; ş. a.

cuvêntului rom. *puiŭ*, in care *i* ar fi o terminaţiune plurală eară *ŭ* final o terminaţiune singulară. Prin urmare forma morfologică singularo-plurală sau pluralo-singulară a acestui cuvênt remăne fără părechе in limba romană, şi eu ĕl pot asigura pe criticul meu, că o părechе potrivită după chipul şi asemĕnarea ei nu-i va găsì nici in limba hotentoţilor.

Aici s'ar inşela grozav cel ce ar crede, că argumentele filologice ale criticului meu, că *puiŭ* nu este=**pulleus*, ci *„puiŭ=pullus“* sau după a doua variantă „puiŭ—*pui=pulli*“, s'au epuisat cu desevĕrşire; din contră noi trebue ăncă să ne luptăm şi cu alte probe. D-sa scrie mai departe: „*L* indoit (*ll*) a pluralului feminin in *e* se face *simplu:* căţé—căţele=*catellae;* sté—stele=*stellae*“.

Acest „plural feminin in *e*“ probează in cestiunea de faţă intocmai aceea ce au probat mai sus „deminutivele feminine in -*ella*“.

Ca conclusiune la toate regulele şi esemplele esaminate pănă aici citim in critica d-nului Cihac cuvintele următoare: „Aceste esemple dovedesc in chipul cel mai *netăgăduit,* 1) că *geminarea* consonantelor in limba română, n'are loc, afară in vorbe compuse cu prepos. *in;* 2) că limba romană nu cunoaşte genul *neutru,* care-l inlocueşte prin femininul“.

Prin urmare *puiŭ* nu este=**pulleus,* ci puiŭ=pullus“ sau „puiŭ—*pui=pulli*“*!*

Ultima regulă adusă de d. Cihac incontra derivaţiunii cuvêntului *puiŭ* dela forma **pulleus* este aceasta: „*L simplu* (*l*) remăne sau intact: *alamă*=lamina; *nalbă*=malva; *pulpă* =pulpa; sau se sincopează: muiere=*mulier; fiu*=*filius;* sau cade la inceputul cuvintelor, muindu-se precum se vede, naintea aferesei lui, de pildă in: *iepure*=leporem; *iert*=libertare [de ce nu **liberto?*]; *ieu*=levo; *in*=linum; *iţ*=licium, etc.“

Licida simplă *l* din cuvintele latine *lămina*, *malva* şi *pulpa* a „remas intactă“ şi in limba română, fiindcă după dĕnsa nu urmează un *i*; cuvintele *mulier* [mai bine *muliere-m*], *filius* [mai bine *filiu-m*], **liberto, linum* şi *licium* insă ne probează intr'un mod evident, că un *l* latin dispare totdeauna in limba română, cănd după dĕnsul urmează vocala *i*, un fenomen, care constatează tocmai ceea ce am susţinut eu, că lat. *pullus* ar fi daţ o formă română **pul*, pe când cuvêntul român *puiŭ* se reduce la forma **pullium* şi aceasta la **pulleu-m* (ca şi *maiu* la **màlliu-m* şi aceasta la *malleu-m* ş. a.). Aici criticul meu poate mĕ va intreba, că de ce licida *l* din cuvintele *lepore-m* şi *levo* s'a pierdut, fără ca să urmeze după dĕnsa vocala *i*. Respunsul ni-l dă o regulă constatată mai sus, care ne spune, că un *e* scurt din limba latină, fiind accentuat, a trecut regulat in limba română in diftongul *ie*. Prin urmare cuvintele *lĕpore-m* şi *lĕvo*, in care *e* din silaba *le* este scurt şi accentuat, ne-au dat mai ăntăiu formele **liepure* (=span. *liebre*, fr. *lièvre*, alban. *l̈ëpur*) şi **lieu* (cat. span. *llevo*, citeşte *l̈evo*)[7]) şi apoi din causa lui *i: iepure* şi *ieu*.

Că *puiu* n'are de a face cu lat. *pullus*, ci cu o formă **pullium* (in loc de **pulleum*), a cunoscut şi Boucherie (op. cit. pag. 127), când zice: „De même le roumain *puiu*, poussin, vient non de *pullus*, mais de **pullius*,

[7]) Chiar d. Cihac, *Dict. d'étym. daco-rom.* I, p. 147, pune „*ieu* pour *lieu*“.

comme le fr. *pouillard*, petit de perdrix qui ne vole pas encore“.

Căt despre *frunḑă* şi *viţă*, pe care eu in conformitate cu legea schimbării unui *e* latin neaccentuat inainte de o vocală in *i* şi a prefacerii silabelor *di* şi *ti* in *ḑ* şi *ţ*, le-am redus la formele latine *frondea* (pop. **frundea*) şi *vitea*, d. Cihac in intimpinarea d-sale este căt se poate de scurt. D-sa zice: „Pentru *d*, care se schimbă in *z*=*ds*, vezi Diez Gr. ^{3}II $^{233}/_{34}$ şi acele zise de mine ad. 1. pentru *t*=*ts*. *Frunză*=frondem şi *viţă*=vitem vin dară de-a dreptul dela *frondem* şi *vitem*, ear nu dela adj. frondea şi vitea, după d-nul Burlă“.

Că un *t* latin a devenit in limba română *ţ* (=*ts* cu *s* vĕrtos) numai prin influinţa unui *i* am arĕtat deja mai sus cu ocasiunea esaminării originii cuvĕntului *amerinţa*. Faţă cu această regulă fără escepţiune am susţinut şi susţin, că din lat. *vite-m* românul ar fi făcut *vite* şi nu *viţă*, dupăcum a făcut din lat. *parte-m*, *fronte-m*, *dente-m*, **site-m*: *parte* nu *parţă*, *frunte* nu *frunţă*, *dinte* nu *dinţă*, *sete* nu *seţă* etc.

Pentru a proba trecerea lui *d* din lat. *fronde-m* in *ḑ* (=*ds* cu *s* moale), d. Cihac ne trimete la un pasagiu din gramatica comparativă a lui Diez. In acest pasagiu, care insă nu se află in tomul II, ci in tomul I, edit. 3, pag. 233—234, se găseşte intr'adevĕr „*frunze* (frondem)“; insă această derivaţiune, aflăndu se in contrazicere complectă cu legile fonologice române, trebueşte inlăturată, chiar in conformitate cu regula ce desvoltă Diez in acest pasagiu. Celebrul romanist scrie următoarele: „Precum *t* inainte de palatalul *i* trece in *z*=*ts*, tot aşa trece şi *d* in *z*=*ds* (*s* moale). Ivirea acestei sibilante produse din *di* se constatează deja in latinitatea din epoca decadenţei, in care gr. δια διαι se pronunţa ca *za ze*, *diabolus* ca *zabolus*, *diaconus* ca *zaconus*, *diametrus* ca *zametrus*, *diaeta* ca *zeta*, comp. eol. καρζά in loc de καρδία. După Serviu această pronunţare s'ar fi aplicat mai degrabă la cuvinte latine de căt la cuvinte greceşti; el observă adică, că la numele de ţară *Media: di* sine sibilo proferenda est, graecum enim nomen est (Schneider I, 387), prin urmare sibilanta se atribuia cuvĕntului latin *media*. Acestei sibilante corespunde intr'un document italic din a. 793 *mecia* in loc de *media* (Historiae patriae monum., chart. tom. I, n. 14); ital. *mezza* cu suprimarea lui *i*. Alte esemple latine sunt *zebus* in loc de *debus* (Muratori, Thes. inscript. 1571, 1); γαυζιουσο in loc de *gaudioso* intr'un document din Bergamo (Marini, Pap. dimlom. pag. 169); un glosar din sec. 7—8 traduce germ. *speicha* cu *razus*, it. *razzo*. Această desvoltare fonologică insă ne aminteşte totodată şi oscicul *zicolo* corespunzĕtor cu lat. *dieculus* (Kirchhoff, Stadtrecht v. Bantia). Pe timpul lui Isidor italienii pronunţau deja *ozie* in loc de *hodie* (churw. *oz*), totodată derivă el *mozica* dela *modicus: mozica* quasi *modica*... *z* pro *d*, sicut solent Itali dicere *ozie* pro *hodie* (20, 9)“. Ca esemple din limbile romanice moderne citează Diez următoarele: „Ital. *orzo* (hordeum), *mezzo* (medius), *mozzo* (modius), *pranzo* (prandium), *razzo* (radius), *rozzo* (rudius in loc de rudis) *schizzo* (σχέδιος), *berza* (viridia); in dialectul veneţian şi la inceput: *zago* (diaconus), *zò* (deorsum) *zorno* (diurnum). Român. *orz*, *miez*, *prânz*, *rază*, *spuz*

(spodium)[8]). Span. *bazo* (badius), *mezana mesana* (mediana), *orzuelo* (hordeum), *vergüenza* (verecundia). Esemple prov. şi franc. lipsesc; fr. *esquisse* este format din ital. *schizzo*".

Până aici tractatul despre trecerea lui *d* inainte de *i* in *z=ds* (cu *s* moale) este foarte corect. De aici inainte insă esaminănd Diez o specie nouă de sibilarea lui *d*, citează căteva esemple române, care nu se prea impacă cu regula propusă. Eată ce citim mai departe pe pagina 234: „Cu toate aceste sibilanta a cuprins loc şi aici, ca şi la *t*, fără ajutorul unui *i* palatal, precum in *mozica* amintit mai sus; ea se găseşte cu deosebire in limba română şi cea provensală. Român. *zece* (decem), *zieu* (deus) *zi* (dies), *zic* (dico), *frunze* (frondem), *prězi* (preadae); mai cu samă in conjugaţiune: *crez*, *crezênd*, *crezut*. Prov. *azesmar* (*adaestimare), *azorar* (adorare), *azulteri*..."

In cuvintele latine *dies* şi *dico* vede vericine, că după *d* urmează vocala *i*, şi dacă esaminăm istoria intreagă a limbii române, aflăm, că *d* trece in *ḑ*, ca şi *t* in *ţ*, numai prin influinţa unui *i* următoriu. De aici cuvěntul latin *dies* ne a dat *ḑi* sau *zi* şi *dico ḑic* sau *zic*. Din lat. *credis* a format rom. *creḑi* sau *crezi*, findcă după *d* urmează un *i*. Noi am vězut mai sus, că diftongul latin clasic *ae* in limba latină poporală se pronunţa când *e* când *i*; de aici rom. *prěḑi* sau *prězi* se reduc la o formă latină poporală **predi* (clas. *praedae*). Cuvintele latine *decem* şi *deus*, findcă conţin după *d* un *e* scurt şi accentuat, ne au dat mai ăntăiu in conformitate cu o regulă constatată mai sus, formele **diece* (it. *diece*, *dieci*, span. *diez*) şi *dieu* (prov. *dieus*) şi in urmă prin influinţa lui *i* palatal formele *ḑece* sau *zece* şi *ḑeu* sau *zeu* (forma *zieu*, dupăcum o scrie Diez, nu este corectă). Căt despre *ḑ* sau *z* din formele *creḑênd* sau *crezênd* şi *creḑut* sau *crezut*, d. H. Tiktin a probat pe cale morfologică, că şi această asibilare a lui *d* este influinţa unui *i*, arětăndu-ne intr'un mod destul de evident, că sibilanta *ḑ* sau *z* dela persoana 1. singulară din forma vechie *creḑ* sau *crez* (in loc de *cred*) s'a păstrat şi la gerundiu şi supin[9]). Această formă vechie, care astăzi se mai aude ăncă in graiul poporal din Muntenia, s'a produs prin analogie cu formele *věḑ* sau *věz* şi *věd* (=lat. *video*), *auḑ* sau *auz* şi *aud* (=lat. *audio*) ş. a. Atăt din esemplele esaminate aici căt şi din cele citate mai sus precum şi din toate celelalte esemple române se adevereşte, că asibilarea lui *d* in limba română este totdeauna efectul unui *i* următoriu, fie acest *i* de natură vocalică sau semivocalică; şi Diez comite o eroare filologică nu tocmai mică, cănd věră sub aceeaşi căciulă fonologică cuvintele române *zece* (=*diece*=lat. *decem*), *zeu* (=**dieu* =lat. *deus*), *zic* (=lat. *dico*) etc. cu cuvintele provensale *azesmar* (lat. **adaestimare*), *azorar* (lat. *adorare*) etc. Această eroare fonologică se repetă şi faţă cu derivaţiunea cuvěntului rom. *frunḑă* sau *frunză*; căci dacă esaminăm acest cuvěnt, pe care bětrănul Diez in urma indentificării lui cu cuvěntul latin *frondem* ěl scrie cu *e* in loc de *ă*, trebue să admitem in conformitate cu legile

[8]) Greşit in loc de „*spuză (spodia)*"; comp. cele zise mai sus despre derivaţiunea cuvěntului rom. *foaie*

[9]) Vezi articulul: *Un fenomen morfologic in limba română*, publicat in „Convorbirile Literare" din anul XIV, pag. 342 sq.

fonologice române despre asibilarea lui *d*, că sibilanta *ḑ* sau *ẕ* nu se poate reduce de cât numai la silaba *di* cu *i*, o vocală, care lipseşte cu desevĕrşire in cuvĕntul latin, şi care nu se poate esplica nici prin diftongirea vocalei latine *e* din silaba *de* in *ie*, nefiind accentuată, nici prin alt fenomen fonologic, decât numai prin admiterea formei *frondea* (lat. pop. **frundea*). Că un *e* neaccentuat, urmat fiind de o vocală, trece in limba română in *i* şi că *di* se schimbă in *ḑ* sau *ẕ*, ne este deja destul de cunoscut. Această derivaţiune este in fine susţinută şi de filologul francez A. Boucherie când zice cu privire la etimologia dată de d nul Cihac: „De même *falş*, mal à propos attribué au slave, qui aussi latin que *frunḑă*=**frondia* et non *frons, dis*, se dérive non de *falsus*, mais de **falsius*" [10]).

Din toate aceste vedem, că d-nul Cihac a făcut foarte rĕu, că s'a luat in constatarea derivaţiunii acestui cuvĕnt după o regulă gramaticală greşită a lui Diez, şi nu după legile fonologice adevĕrate ale limbii române. Meritul nemuritor al lui Diez este acela, că el cel de'ntăiu a stabilit metoda comparativă la cercetarea istoriei limbilor romanice, eară nu acela de a fi descoperit şi lămurit toate secretele fonologice ale acestor limbi, şi mai cu samă ale limbii române.

Ajungĕnd astfeliu la sfirşitul articulului present, cred că-mi va fi permis, pe basa celor constatate in această replică, de a repeta cuvintele susţinute in introducere la studiele mele filologice, „că noi romănii, precum in multe alte ramure ale ştiinţei, aşa şi in filologie am produs până acuma prea puţin, şi că aceea ce am produs, abia se poate numì un inceput, şi acésta ăncă plin de erori şi de prejudeţe, dupăcum de ordinariu este aproape fiecare inceput".

Acestea deci sunt observaţiunile mele, ce am aflat cu cale de a face la respunsul d-nului A. de Cihac.

V. M. Burlă.

[10]) *Vezi op. cit. pag. 127.*

AMINTIRI DIN TEATRE.

(Scrisoarea a doua).

Uite şi a doua scrisoare; mĕ ţiu de cuvĕnt: miră-te şi tu, că eu nu mai ştiu ce să crez. De mi-ar fi numai de-a-bună! Să nu fi intrat in anul morţii! De-aia, când ĕi vedea că după asta nu-ţi mai scriu multă vreme, să nu-ţi inchipueşti că m'a inmuiat lenea; să ştii că m'am oprit... de frică să nu mi se 'ntămple ceva dacă mi-aş prea eşì din fel. Deocamdată ascultă.

— Dragulici era om de spirit, dar făcea de multe ori jocuri de cuvinte colosale. Odată repeta cu Mincu o scenă, intr'o melodramă plină de infamii, unde jucau pe doi „bravi" de Venezia. După ce şi-au luat plata dela intrigant pentrucă i-au pus bine pe un rival, vin acuma să vază cum ar face chef cu banii căştigaţi. In piesă unul dintre ei zice că se'nchină la Venus, şi celălalt: „Ba eu la Bac-

chus.“ Repetau cu rolele 'n mână. După ce descifrează Dragulici partea lui, zice lui Mincu: „Auzi tu, ţaţă Miţo, că eu mĕ'nchin la Vinus.“—Fireşte, zice Mincu, tu eşti cum spune latinul: „*In vinus beritas!*“ Şi pe urmă citeşte pe rol: „Şi eu mĕ 'nchin la zeul Bacchus. — Nu-i Bacchus, bre! zice Dragulici; e *Babacus*; nu ştii că era tata beţivilor?“ —Pentru că ţineau amăndoi la jocurile lor de cuvinte, au făcut la reprezentaţie aceleaşi extemporaţii; dar le ziceau aşa de comic, incăt totdeauna aveau aplauze; căteodată, cănd jucau cu mult chef, publicul le bisà partea cu *Babacus*.

— Altădată vine Dragulici la repetiţie cu o pereche de galoşi noui; zice: „Ori galoşii mei, ori ţaţa Miţa, tot una. Nu intră 'n ei, cu jurămĕnt, măcar o picătură de apă.“

— Farsele sunt foarte obicinuite intre culise. Christescu căt e de liniştit, şi tot face şi el căte una din cănd in cănd. Găseşte odată pe Machauer, frizerul, dormind in cabină; ia foarfecele şi-l tunde ridiche toată jumĕtatea capului pe care nu era culcat. Se scoală Machauer mai tărziu, işi pune căciula somnoros, işi ia banii dela casă şi pleacă. Acasă, madama, cănd ĕl vede: „Du, um Gottes willen, wos is denn dos?“ N'a avut bietul neamţ ce să facă, şi-a tuns şi jumĕtatea cealaltă. Adouazi vine la repetiţie necăjit, cercetează şi află cine i-a jucat-o: „A tragului tu, umferşemter, pendru ci a duns la mine, ai?—Tu mĕ tunzi pe mine, neamţule, in toate sămbetele, zice Christescu rar, şi nu mai fac vorbă; eu te-am tuns odată, şi ăncă numai pe jumĕtate, şi mai tragi pretenţie? Nu ţi-e ruşine?“ Machauer e un om foarte de spirit: a ris şi el şi s'a 'mpăcat.

— Da farsele de i le juca Dragulici lui Mincu! Ţaţa Miţa se credea tenor cu vocaţia greşită. „Nu-i vorbă, zicea, pe *do-diez* nu-l apuc uşor, da pe *si-bemol* cănd pofteşti ţi-l scoţ cu măinile'n şolduri.“ —Se pregătise „Jianul“ pe vremea direcţiei lui Millo; a doua zi trebuia să se dea, dar nu se hotărise ăncă cine să cănte doina 'ntre culise. Alexandrescu (Ghiţă) cănta minunat, dar nu se putea să se auză glasul lui, fiindcă el juca pe Jianul. Cine? cine să cănte? Mincu sare el: „Eu“. Bine. Face repetiţie, pune pe Flechtenmacher să-i transpuie muzica pentru tenor, toată ziua nu bea nimica şi seara mănăncă numai lucruri dulci. Adouazi inghite mereu la ouĕ proaspete şi la cafele reci, şi seara vine la teatru legat la găt cu o basma mare; inghite un ou, soarbe din cafea şi face gama chromatică, odată, ăncă odată şi iar. Insfirşit, ese intre culise la vreme să-şi aştepte replica şi acordul orchestrii. Emoţie n'avea deloc, pentrucă conta pe *si-bemol* şi aria mergea numai până la *la*. Replica a venit, Flechtenmacher dă acordul şi Mincu porneşte. Rulada introductivă merge, intră 'n mĕsură, o bătae, douĕ, trei; la a patra, Dragulici, care-l păndea la spate, ĕl gădilă fără veste cu degetul; Ţaţa Miţa se 'nneacă: *cuac!*... Fă-ţi idee ce ris a fost in tot teatru.

— Nu trece mult după „Jianul“ şi se dă „Şamil, sau Vulturul Caucazului“. La un loc, după o bătălie, ia la goană Cerchejii pe Muscali; trebue după aia să remăe scena goală şi pe un vĕrf de munte să se lupte in duel un georgian cu un rus, să-i ia giorgiaul steagul şi rusul să cază ucis in prăpastie. Mincu zice: „Fac eu pe muscalul, să v'arĕt o căzĕtură de tragedie cum nu s'a mai vĕzut in Bucureşti.“ Seara-şi aduce o saltea de-acasă, ş'o pune intre culise la picioarele practicabilului dela spatele muntelui. Vine scena şi se face duelul; Mincu, rănit, scapă din mănă steagul, se loveşte la piept, se'nvĕrteşte'ntr'un picior şi şovăe. Dragulici şedea pe vine jos intre culise cu măinile pe căpătăiele saltelii. Cănd vede că porneşte muscalul de sus, ĕi trage salteaoa. Erau cam vreo doi stănjeni de unde pornise Ţaţa Miţa; dar n'a suferit tare decăt numai la părţile moi.

— Farsor vestit era şi Iorgu Caragiali. Invĕţa la şcoala militară de cadeţi, cum era pe vremea aia. In şcoală era dascăl de muzica vocală un popă de regiment muscal, reu şi ursuz, fugit de mult din Rusia. Scoate odată popa pe Iorgu Caragiali la lecţie şi-l intreabă in căte feluri se duce o notă ţinută. Iorgu se găndeşte, se scarpină 'n cap şi spune: „*Crescendo*, *descrescendo* şi *ris*... şi *rĕs*... şi *ris*... şi *rĕs*..“ şi nu mai ştie. „Şi *ris*... şi *rĕs* ce?“ intreabă popa rĕstit şi dă să-l apuce de ureche. Iorgu se smuceşte şi respunde şi el necăjit...

„Şi *rĕs*-popă!" — Apoi i-a dat popa şi *crescendo* şi *descrescendo* şi *risforzando*.

— Peste căteva zile a eşit Iorgu din şcoală, — adică jumĕtate a eşit el şi jumĕtate l-a dat popa afară — ş'a intrat in teatru; era direcţia lui frate-seu Costache in tovărăşie cu Costache Mihaileanu. In teatru avea loc de farse. Intr'o seară juca Mihaileanu pe un nobil cavaler rătăcitor. După ce-l omoară vrăjmaşii, ĕl aduc fraţii de arme, ĕl intind pe un catafalc, şi vine amanta de-l plănge. Catafalcul era aşezat lăngă fundal, tocmai unde venea gaura tabloului, — toate tablourile au căte o gaură mică, pentru ca să poată regisorul păzi intrările şi eşirile. Ce-l impinge demonul pe Iorgu? Pune un ac in vĕrful unei nuele, vĕră nuiaoa p'in gaură şi'ncepe să'mboldească p'intre perdelele catafalcului pe reposatul cănd ĕl jelea toată lumea. Mihaileanu şopteşte: „Ce-i asta, bre? cine-i acolo?"... Iorgu dă 'nainte... Mihaileanu: „Eşti nebun, ori vrei să mĕ scol?"... Iorgu dă mereu... Mihaileanu, desperat, scrişneşte din dinţi: „Cine-i ala? cine-i, că-l omor cănd m'oiu scula? Astĕmpĕră-te! mişelule, ticălosule!" Aşi! l-a chinuit pănă s'a lăsat perdeaoa. Se scoală Mihaileanu turbat ca un leu, aleargă pe scenă, află că Iorgu era mişelul şi-i arde cu sete căteva perechi de palme de-i strămută căpriorii. După aia mai vine şi Costache Caragiali şi-i trage altele de-i pune la loc ce'i scrintise nenea Costache ĕlălalt. Bine! Iorgu le mănăncă şi tace. — Peste cătva, vine să se joace „Don Ranudo de Colibrados", o farsă de Kotzebue, prea copilărească, dar foarte comică. Don Ranudo e un „grande d'Espana", ruinat, sărac lipit pămĕntului, dar tot fudul, tot cu ifos şi „morgă". Odată se plimbă cu nobila „dona de Colibrados", ligniţi amăndoi de foame, p'in satul vasalilor lui, şi intălneşte pe unul stănd pe cămp la gustare Il intreabă: „Mă, ţĕrănoiule, ce faci tu acolo?" Ţĕranul se scoală şi se 'nchină pănă la pămĕnt: „Gustam şi eu ceva, stăpăne. — Ce gustai, mă? — Nişte brănză, Măria ta — Ce fel de brănză? ia să vĕz şi eu ce fel de brănză .. Ştii, nobila mea consoartă (zice către dona) ştii că măncările mojicilor ĕstora au căteodată gust bun, mai ales după plimbare. ... Ia să-ţi vĕz brănza, mocofane." Ţĕranul le dă o bucată din desagă şi nobilii trebue să i-o smucească repede şi s'o mănănce cu poftă. — Costache Mihaileanu era foarte greţos, i se apleca dintr'o nimica toată. Pe don Ranudo ĕl juca el. Nenea Costache uitase istoria cu acul. Iorgu zice: „Nene Costache, dă-mi mie să joc pe ţĕranul. — Bine, ia-l." . . . La reprezentaţie, Iorgu, in loc să-i dea brănză lui don Ranudo, ii dă un cocoloş de luminare de seu cu fitil cu tot şi amestecată cu răzĕtură de săpun.

— Millo nu are să dea nimica numai la cine nu l-a imprumutat. Odată remăne la Brăila dator unui hangiu grec 150 de galbeni, chiria şi intreţinerea trupei douĕ sĕptĕmăni şi bani imprumutaţi din mănă ca să poată pleca. Fusese vorba că cum s'o intoarce in Bucureşti ş'o incepe teatrul să-i trimeaţă inapoi banii. Aşteaptă grecul un an, doi, trei... scrie zece, cinsprezece, o sută de scrisori. Nimic. In vremea asta se ruinează negustorul, ajunge mofluz şi vine din Brăila cu vreo douĕzeci de galbeni, căt i mai remăseseră totul cu totul. Il intălnesc pe podul Mogoşoaii intr'o dimineaţă; mĕ ia la o parte desperat: „Unde sede domno Millo?" şi uite şi uite, imi spune toată nenorocirea. „Sinti ruinato; am veniti se me da bani domno Millo, ori lu'm puscu." Şi-mi arată un pistol turcesc incărcat. I-am spus fireşte că nu ştiu unde, şi l-am lăsat să-l caute. Seara, mergĕnd spre Fialcovski, mĕ găndeam că de ce n'am mers să-i spun lui Millo să se păzească, or să dea de veste la poliţie, cănd mĕ 'ntălnesc iar cu grecul. Era liniştit de tot; zice: „Stii, am gasit-o pe domnu Millo, saracul! — Ei, zic, ţi-a dat? — Asi frate, o kaimenos, ţe se me dai; daca nu imprumutam eu cu zeţe galbeni, n'ave ţe munca astazi!"

Intr'o vară juca pe piaţa lui Costantin-Vodă circul lui Hüttemann. In toate serile era plin; p'atunci nu se pomenea ăncă la Bucureşti de *caffé-chantant*; altă petrecere de vară nu era decăt Circul, Raşca şi panorama. Luceafĕrul circului era domnişoara Henriette, fata directorului. Frumoasă de te apuca ameţeala cănd te uitai la ea lung; inaltă, subţire şi mlădioasă ca o nuea de richită; talia nu-i trecea printr'un inel, ce-i drept, dar o cuprindeai intr'un covrig cu susam; trăsurile fine; peliţa trandafirie; pĕrul negru inchis şi creţ;

ochii verzi deschişi şi tot lăcrĕmoşi; gura ca o cireaşă coaptă, dinţii mĕrunţi, ĕi de sus cu strungăreaţă la mijloc. „Alte signalmente n'are“... ba da: in barbă o gropiţă, şi când ridea alte douĕ in obraji.—Socoteşte acu ce de cofeturi, ce de buchete, şi câte bătăi in fiecare seară! Dar încă stai să-ţi mai spuiu. Fata avea un armăsar al ei favorit, de trei patru ani, alb tot ca spuma laptelui, pĕrul lucios ca sideful, coama şi coada ca nişte fuioare de borangic in unde, urechile străvezii şi rumene, nările roşatice, ochii aprinşi ca doi cărbuni... „Alte signalmente nu“... ba da: era pintenog la trei picioare cu câte-o pată neagră.—Cum era fata şi „Bombon“—aşa-l chema.—După toate jocurile, gimnastică, sărituri p'in cercuri de hârtie şi p'in focuri de artificie, paiaţării, ieşea şi M-lle Henriette călare pe „Bombon“. Era imbrăcată in costum de amazoană de catifea verde ca smarandul, incheiată dinainte de sus până jos şi la mâneci cu bumbi auriţi mat cât o alună turcească; in cap, o togă tot ca rochia cu o pană albă mare, cu mănuşi şi biciuşcă tot albe. „Bombon“ avea toată coama impletită in codiţe prinse cu panglici, căpĕstrul şi frĕul de şnur de mătase, cu un ciucure mare de ibrişim pe frunte, toate astea verzi ca rochia domnişoarii, şi la fiecare inodătură, petrecută câte o mărgea de aur mat.—După ce făcea toate pasurile de şcoală inaltă, salturi şi complimente, descăleca domnişoara in mijlocul arenii, atirna frĕul de oblĕnc, scotea din „aumônière“ cofeturi şi le dedea lui „Bombon“. Apoi făcea gropiţele 'n obraji şi striga cu glasul ei gingaş: „Bombon, embrassemoi!“ Ştrengarul sforăia şi fugea făcĕnd o sumă de cochetării. Domnişoara se supĕra: „Qu'est-ce que c'est que cette manière? Embrasse-moi tout de suite!“ El iar făcea nebunii şi nu vrea. Domnişoara scotea batista, o punea la ochi, şi'ncepea să ofteze şi să plângă. Atunci „Bombon“ se oprea din sărituri, se uita lung la ea, se apropia incet-incet şi incepea s'o mângăe cu fruntea pe umĕr. Ea se'ntorcea şi el i dedea numaidecât o guriţă. „Ah! merci!“... şi Bombon pierea din arenă ca din praştie.—Inchipueşte-ţi acuma câte inimi nenorocise domnişoara Henriette. Cum se arĕta in arenă, intrau fiorii morţii in sute de suflete, par'că le lucra o baterie electrică,—şi se'nţelege că dacă mergea vorba pe aia, ĕi mai susceptibili erau telegrafiştii: strajnic pătimeau toţi; dar dintre toţi ĕl mai prăpădit era T..., aprins cât se poate. De-aia şi zicea el: „Nu vĕ daţi cu chibrituri pe lângă mine, că ia foc!“—Intr'o seară mergem câţiva inşi cu T... la circ. Telegrafistul se afla in culmea electricităţii,—cam se trecuse şi din bĕut,—nu-i vorbă, şi până nu era domnişoara Henriette, se cam trecea el; dar acuma era cu câteva grade mai-mai. Avea numai un sfanţ; ĕl păstrase ca să-şi cumpere un bilet de amfiteatru. Ce şi-a făcut el socoteală? Să intre in circ pe mofturi şi să remâie cu sfanţul pentru tutun şi pentru alune prăjite, ca să le arunce la paiaţe,—erau douĕ paiaţe mici foarte comice. Aşa, pleacă fără veste de lângă noi, dă vreo douĕ tĕrcoale baracii şi vede in partea grajdului o spărtură in uluci, cam de vreun stânjen dela pămĕnt, pe unde aruncau rĕndaşii gunoiul. Se sue pe gunoiu, se vĕră p'in spărtură şi sare inăuntru: caii se sperie, aleargă rĕndaşii, pun mâna pe nenea T... şi trage'i, de-i scăpăra electricitatea. El, tăvălit, cum se cam trecuse din ţoiu, nu apreţiă evenimentul la justa valoare şi striga: „Nu daţi, mă! că v'aprindeţi! nu daţi, gogomanilor, că fac explozie!“ Da rĕndaşii nu ştiau fizica: l-au lucrat frumos până au obosit şi l-au aruncat p'in spărtură afară. Tot intr'un timp, noi ĕl căutam pe după circ, când, ce să-l vedem pe telegrafistul? Stetea pe gunoiu şi reflecta matur: „Adică să nu vĕz eu pe individa mea astă seară?“ Până să-l intrebăm ce e, se scoală in picioare, şi dispare iar p'in spărtură inăuntru. Am auzit tăvăleală strajnică 'n grajd şi glasul lui T...: „Acu v'a luat dracul, nemţilor, v'aţi aprins!“ Şi ne-am pomenit cu el mototol inapoi... L-am ridicat numai decât; zice: „Ce se socotesc adică nemţii? c'o să mĕ prinză ş'a treia oară? Par'că eu sunt prost!“ Şi ne-a povestit toată istoria. Am mers apoi de şi-a cumpĕrat şi el bilet şi am intrat cu toţii... Om fără noroc! domnişoara nu juca: „Bombon“ era indispus. I dedeseră să bea apă rece obosit, şi-l apucase junghiul in plămâni. A trecut o săptĕmână—şi „Bombon“ a murit; peste vreo câteva zile apoi a plecat şi circul.—Aveam intr'o fotografie mare pe domnişoara şi pe „Bombon“ sărutându-se. Se tot ţinea telegrafistul de mine să i-o dau, şi nu vream. Intr'o seară, după multă vreme, venind vorba despre circul lui Hütteman, a inceput T... să plângă—era iar cam trecut—şi să se roage de mine

să-i dau fotografia. N'am avut ce-i face, i-am dat-o. Imi pare rĕu că n'o mai am, să ţi-o trimet; mi-ai da şi tu dreptate pentru ce eu singur dintre toţi eram mai inamorat de „Bombon“ decât de domnişoara Henriette.

Ţi-aş spune, ca'n poezie, că lampa mi se'nchină cu plecăciune, că *oleul* este pe sfirşite şi flacăra-i pălpăie ca un suflet in agonie; dar lampa mea e cu gaz, nu cu oleu, şi n'a ars decât pe jumĕtate. Ţi-aş spune că hărtia mi s'a ispravit; dar asta mi se pare că s'a mai spus odată. Iţi spun mai bine drept: m'a apucat lenea şi nu-ţi mai pot povestì inainte. Sunt trei după miezul nopţii. Mĕ culc. Nu mi-ar părea rĕu să visez pe „Bombon“ şi pe domnişoara Henriette: asta m'ar intinerì pentru căteva momente cu paisprezece ani. Dar cine visează cănd vrea ce-i place?... De una, mai bine: e rĕu să visezi cal alb...

Al tĕu

Luca.

SCIINTIE si ARTE

revista. Apare de doue ori pe luna. Bucuresti

No. 1. 15 Ianuarie.

Prospectul cu care se presintă această revistă, ne spune, că se simte o mare necesitate in societatea noastră de influinţa binefăcĕtoare a ştiinţii, şi că ar fi un semn de egoism din partea tinerimii de astăzi, dacă ar sta indiferentă „in faţa rĕului crescĕtor“.

Şi noi zicem, că tinerimea nu trebue să stea indiferentă faţă cu lipsa influinţei binefăcĕtoare a ştiinţii in societatea noastră. Avem dreptul insă a cere de la acea tinerime, să caute a şi dobăndì mai intăi sie-şi cunoştinţele, pe care vrea să le impräştie in societate. Rĕul pe care-l va combate atunci, cănd va ajunge la maturitate, va fi acel al diletantismului şi cu aceasta va folosì indeajuns societăţii, pe care vrea să o lumineze. Pănă atunci insă, dacă tinerimea cutează a eşì la lumină cu astfel de „Reviste“ sub firma de „Ştiinţe şi arte“, apoi judecătorii sinceri la care fac apel, trebue să le spună, că dacă este adevĕrat, că nu se poate cere perfecţie de la o literatură, care incepe, de aci nu urmează de loc ca toate composiţiile mediocre gustate de tinerimea studioasă in oarele de repaos, să formeze acea literatură incepĕtoare şi să-şi ridice indrăzneala pănă in publicitate.

Ca să nu se creadă că dacă această revistă nu ar fi apărut, s'ar fi inăduşit vre-un talent, vom cita esemple din cele intăi rĕnduri ale celui ăntăi articul, care după arĕtarea sumarului ar fi o critică asupra „florilor Bosforului“ de Bolintineanu

> Pe la 1852, timpul in care „fl. Bosf.“ sunt scrise, in literatura română se numĕrau căteva opere bune, mai vĕrtos de poesie. Aceasta artă s'a cultivat si complectat mai inainte de cele l-alte genuri literare prin conlucrarea unei pleiade din care mulţi poeţi de geniu....

Cine vrea să lumineze pè altul, cel puţin trebue să spună ceva. Dar cine scrie, că pe la 1852 era deja „căteva opere bune“ de poesie şi că in acea pleiadă erau mulţi poeţi de geniu, şi nu indică anume nici o operă

şi nu numeşte nici pe unul dintre acei poeţi, nu instrueşte cu nimic pe cetitor cu o asemene apreciaţie vagă.

Ş'apoi eram deprinşi a auzi espresiuni ca „opere bune de poesie“ „un gen literar complectat“ „poeţi de geniu“, grămădite una după alta numai ca reclamă in limba librarilor.

Dar autorul continuă, că pe aceşti poeţi

> ... studiul modelelor streine... 'i ajutase a redicá caracterul original *si cam vulgar* al poesiei prin o cunoaştere mai inaltă a artei.

Aceasta este earăş aşa de puţin precis, incât nu se inţelege de loc, care este acea poesie originală „şi cam vulgară“ acărei caracter l'au ridicat poeţii de geniu: poesia scrisă sau acea populară. Dacă este aceasta din urmă, la care se referă autorul, atunci pe lângă confusiunea gândirii, el ignorează importanţa singurului nostru produs de artă naţională, când crede că poesia scrisă de acea pleiadă a ridicat caracterul „cam vulgar“ al poesiei populare române, care este admirată de toţi străinii, ce o cunosc. In acest caz autorul nu cunoaşte nici chiar cartea publicată pentru promoţiunea d-lui Crăciunescu.

Ori cum ar fi insă, cetitorul acestor rânduri nu se foloseşte cu nici o cunoştinţă precisă. Pentru ce? Pentrucă insuş autorul are încă nevoe să inveţe cum se face expunerea ştiinţifică a unei materii.

ROMANIA VIITOARE,

revistă mensuală. Bucureşti. No 1 Decembre, cu colaboraţiunea d-nilor:

Elisée Réclus (Geograf). — **Elie Réclus** (Statistic). — **Cesar de Paepe** (Doctor in medicină şi in drept din Belgia).— **Ferdinand F. Gambon.** — **Rodolph Kahn.** — **Lefrançais** (Autorul cărţei *Étude sur le mouvement comunaliste en France*). — **Xavier de Ricard** (Redactor al ziarelor *Le petit Languedocien, La Commune libre, L'alliance Latine;* autorul cărţilor: *La fédération, Les Nationalités,* etc.). — **M. Dragomanoff** (Ex-profesor de la Universitatea din Chiev, autorul a numeroase cărţi istorice). — **Sergiu Podolinski** (Doctor in drept şi medicină). — **Culicofski** (Filolog) — **Emilio Covelli** (Doctor in drept, redactor al ziarului *Il Martello*). — **Francesco Merlino.** — **Parlie,** etc.

> „Grupul care este editorul şi redactorul „*Revistei* „*Rom viit.*“ are de scop de a atrage „atenţiunea poporului român asupra unei serii „de idei noi, asupra unei părţi principale ale „vieţii sale economice şi sociale...
> „...in baza studiilor noastre se află aşezată „o teorie, care cu toate că nouă şi răzemându-se pe ştiinţă derivă din instinctele omului „vechi ca şi umanitatea ea insuşi. Această „teorie poartă numele de: *socialism*...
> „...bazându-ne pe ştiinţă... noi vom remânè totdeauna credincioşi devisei noastre: „*totul prin ştiinţă şi numai pentru ţĕranul* „*român*....
> „...creând revista „Rom. viit.“ n'avem de „scop a agita poporul român ci numai a propaga nişte idei noi, care sunt resultanta „concepţiunilor curat ştiinţifice...“

Autorii acestui program publicat in fruntea revistei, se tăngue că ideile lor intimpină

atăta indoeală şi neincredere basată pe o deprindere orbească cu trecutul şi mai cu samă pe rea credinţă, şi reclamă pentru dênşii o combatere condusă de tendinţa cătră adevĕr şi o discuţiune pe terenul positivist. In ipotesa, că ideile propagate de d-nialor ar fi adevĕruri ştiinţifice, fie-ne permis, a-i intimpina cu următoarele observaţiuni:

Pentru ori ce realisare a unei reforme sociale pe calea evoluţiunii este absolută necesitate de conlucrarea a doi factori. Este nevoe mai intăi de elementul ce pĕtrunde adevĕrul ştiinţific, s'apoi trebue să existe o pătură socială puternică, care să fie destul de matură spre a putè cel puţin să simţească şi să creadă, dacă nu şi să inţeleagă necesitatea unei asemene reforme. Acest din urmă element mai mult decăt cel intăi este resultatul unei lucrări indelungate de cultură, ce nu se poate dobĕndì decăt numai prin concursul imprejurărilor intr'o perioadă lungă de timp. Propagatorii reformelor religioase şi politice au existat cu mult mai inainte, de ce au apărut mediile sociale puternice, in care s'au putut efectua acele reforme.

In ceea ce priveşte socialismul, mulţimea societăţii de astăzi se uită numai la consecinţele lui practice şi numai oamenii competenţi de ştiinţă cercetează insuşi principiile lui teoretice. Aceşti din urmă insă nu prin lectura unei reviste periodice vor ajunge la principiile „Rom. viit.“, dacă ei nu şi le-au dobăndit atunci cănd şi-au format opinia asupra chestiunii sociale.

In fine chiar dacă o influinţă oarecare ar fi cu putinţă in această privire, „Rom. viit.“ ar trebuì să ştie, că in Romănia actuală, chiar in oraşe—pentru a nu mai vorbì de sate—majoritatea populaţiei este fără ştiinţă de carte, şi că dacă starea noastră economică este rea, causa immediată nu trebue căutată in asuprirea „ţĕranului romăn“ şi a clasei muncitoare in genere, ci tocmai in lipsa unei munci economice inteligente. Aşa fiind, „Rom. viit.“ nu va găsì in ţară la noi acea pătură socială de jos, acea clasă muncitoare, care printr'o viaţă de cultură indelungată, să simţească clar sarcina nedreptăţii ce o sufere.

Astăzi prin urmare, *ori ce propagandă de felul acesta in ţara noastră este un timp pierdut şi pe lăngă aceasta mai are şi efectul positiv rĕu de a incurca spiritele slabe cu visuri de pe altă lume şi de a servì ca pretext speculanţilor neoneşti ai vieţii publice.*

Redactorii anonimi români ai „Rom. viit.“ deocamdată se pot duce să visiteze in occidentul Europei, pe numeroşii colaboratori ce au ştiut să-şi dobăndească acolo şi —să-i incredinţeze despre cele de mai sus.

M—r.

POESII.

LAC OGLINDA.*)

Yozemiti, Yozemiti, vale tainică şi dulce,
Pe-al tĕu sin ca de matasă nemişcat şi pacinic luce
Lac-oglindă cu-a sa faţă netedă ca un cristal,
Vecinic limpezi a lui ape, vecinic făr' de nici un val.

Călĕtorii spun că lacu-i o minune nestimată,
Resfrăngĕnd natura-aeve in oglinda sa curată,
Fără ca măcar de veacuri cineva să-i fi zărit
Apa ţulbure vre-odată, al seu luciu increţit.

Lac-oglindă 'n nepăsare şi 'n eternă linişţire!
Cred că tu ai vĕzut multe şi-ai remas in neclintire,
Dar o clipă de-ai resfrănge starea sufletului meu,
Te vei tulbura indată şi-ai fi tulbure mereu!

---

*) In valea Yozemiti din California.

IN DESERT...

In deşert mai sper, in lume
Vre odată să 'ntălnesc
Un alt suflet, un alt nume
Ca pe-al tĕu să-l mai iubesc.

In deşert, căci simt in mine
Ţie sufletu-mi robit,
Şi pustie-i făr' de tine
Lumea 'n care te-am iubit.

In durerea mea adăncă
Nu mai uit fiinţa ta;
Te iubesc; te-a iubì ăncă
După moarte umbra mea!

AS VRA...

Aş vra să vin la tine,
Dar urma ţ'am pierdut
Şi nu mai am de cine
Să 'ntreb ce te-ai făcut.

Şi ah! macar odată
Aş vra să-ţi mai şoptesc
Cu inima sfărmată,
Că ăncă te iubesc.

Dar ştiu c'a mea dorinţă
In veci nu s'a'mplinì,
Că 'n tristă suferinţă
Cu doru-mi voiu murì.

Şi totuş de la tine
Ne'ntors e al meu gănd,

Deşi tu pentru mine
Pierdut eşti pe pămĕnt.

Veronica Micle

AMINTIRI.

Le souvenir n'est doux que dans
un coeur qui t'aime

Ţi-aduci aminte, dragă, de zilele acele,
Când noi copii, pe câmpuri prin flori ne rătăceam,
Când ca şi două paseri ce nu ştiu vremuri rele,
Nepăsători cântam!

Când deseori la umbră pe braţul meu mai tare
Puneai capul tĕu gingaş şi 'ndată adormeai,
Şi 'n somnul tĕu de ănger, prin vis surizĕtoare
Al meu nume 'l şopteai!

Sau când privind pe ceriuri eternele lumine,
Voind până la una pe toate-a numĕra,
Ziceai: steaua de colo ursită-i pentru tine,
Dincolo-i steaua mea!

S'au dus, s'au dus in cale acele vremi de bine,
Azi nu mai eşti copilă, azi ne'ncetat roşeşti;
Ear eu, de ce fiorul adânc străbate 'n mine,
Când, dragă mĕ priveşti?

O MELODIE.

Era a nopţii umbră de-o dulce linişţire,
Un farmec fără samĕn in mine luneca,
Simţeam un dor in suflet, o sete de iubire,
Visam visuri frumoase şi inima-mi bătea.

Ear tu căntai iubită un vers de alinare,
Cerească melodie ce luna asculta,
Căci se oprise 'n cale cuprinsă de-admirare,
Şi cu lumina-i albă măreţ te 'mpodobea.

Spuneai a ta gândire prin note vorbitoare,
Şi-a inimii poveste aşa destăinuiai,
De lumi mai fericite ziceai cu inspirare,
O rugăciune par' că spre ceriuri inălţai.

Sau prin accente triste spuneai ce-i fericirea,
Cum ori-ce dor apune şi chinu-i nesfirşit,
Sau prin acorduri line schimbând voios gândirea,
Şopteai de visuri sfinte ce s'au indeplinit.

S'atât de radioasă erai atunci, fecioară,
S'atâta măngăere in mine-ai revărsat,
Incât o undă caldă de lacrimă uşoară,
Venind pe nesimţite, din ochi-mi a plecat.

Am plâns atunci la căntu-ţi, căci dragostea curată
S'a melodiei valuri, in mine le 'necam,
Ear timpul fugea iute cu-aripa-i ne'mpăcată,
Şi nu ştiu cum in minte-mi de-un cias rĕu mĕ te-
meam!

LA VENUS DE MILLO.

Rĕmăşiţă genială dintr'un veac de poesie,
Zeitate-a frumuseţei, gănd sublim inmărmurit,
Model falnic, printre veacuri te-arĕţi astăzi cu măndrie,
Omenirea tot te-admiră, al tĕu cult n'a'mbĕtrănit.

Venus, de-ai avè privire ş'ai vedè cum ţi se'nchină
In genunchi, tot ce e tĕnĕr, ca l'a soarelui lumină,
N'ai mai şti c'ai fost ascunsă de-a uitării greu amar.
Ce femee'n astă lume n'ar dorì să se'mpetrească,
Numai s'aibă a ta faţă şi căt tine să trăească,
Căci vai astăzi frumuseţa, e odorul cel mai rar!

N. Volenti.

BIBLIOGRAFIE.

Vasile Alecsandri. Opere complete (Vol. IX). Poesii (Vol. III). Legende noue. Ostaşii noştri. Ultimul volum din scrierile apărute in editura Socec et Comp. 157 pag. Bucureşti 1880. Cele mai multe din poesiile ce compun acest volum au apărut in Convorb. Literare vol X, XI, XII şi XIII.

Flori de Primavară, poesii de I. S. Neniţescu 1 vol. 8⁰ mare 106 pag. Berlin 1880. Un mare numĕr din aceste poesii au fost publicate in Convorbiri Literare.

Originea Romănilor, Conferinţă publică din 1871, de Ion al lui G. Sbiera. 1 broş. in 4⁰ de 30 pag. Cernăuţi 1878.

Conceputul „Naţiune" şi Insemnătatea Graiului Naţional, discurs citit in $^{4}/_{16}$ Noembre in Adunarea generală a Societăţii pentru Cultura şi Literatura română in Bucovina de Ion al lui G. Sbiera. 1 broş. in 4⁰ de 19 pag. Cernăuţi 1880.

Memoriu asupra proiectului de lege pentru modificarea art. 409 din Cod. Pr. Civ. o mică broşură de A. I. Urbanu. Galaţi 1881.

In curĕnd va apărè in editura Löw, Gerula et Comp. Braşov un volum intitulat „Rumänische Kunstdichtungen" übersetzt von Theochar Alexi. Autorul este cunoscut de publicul nostru şi de publicul german care se interesează pentru literatura română, atăt prin frumoasele sale traduceri in versuri, căt şi prin un numĕr de poesii germane originale.

CORESPONDENŢĂ.

D-lui D. in Bucur. *Şi pe-aripa sa*
El in lina lui sburare
Imi aduce sărutare
De la draga mea
vezi Convorbiri Literare vol. I (1867) pag. 87;
De-ar fi vĕntul cu 'ndurare,
Pe aripa sa
Mi-ar aduce-o sărutare
De la draga mea.
Strofa a doua tratează acolo de pasere ca la d-v. strofa I. Aşa-i uşor de făcut poesii.

D-lui C. R. *Cănd* spus de opt ori adică la inceputul a 8 versuri consecutive?! Mai aveţi răbdare şi mai ocupaţi-vĕ, pe urmă vĕ gändiţi la publicitate!

D-lui A. Br. in V. Poesiile respinse!

D-lui Fot. in I. Incercările reposatului d-v. amic nu se pot publica.

D-lui I. Ol. in I. Vĕ admirăm stăruinţa, dar vĕ respingem şi poesia din urmă.

Red.

SOCIETATEA JUNIMEA.

PRELECŢIUNI POPULARE

ANUL AL XVII.

1	Patriotismul	Duminică	22	Febr.	*A. D. Xenopol*
2	Caracter şi Individualitate	„	1	Mart	*C. Dimitrescu*
3	Caractere şi Situaţii in dramă	„	8	„	*G Panu*
4	Limba literară	„	15	„	*A. Lambrior*
5	Dreptatea	„	22	„	*P. Misir*
6	Mobilul acţiunilor omeneşti	„	29	„	*Ursianu Valerian*
7	Poesia descriptivă	„	5	April	*N. Vo'enti*

(Prelecţiunile se vor ţinè in sala Universităţii de la 2—3.)

Redactor: ***Iacób Negruzzi.*** **Tipografia Naţională.**